DE
GENTE AQUAVIVA
ARAGONIA
DISSERTATIO
HISTORICA GENEALOGICA CHRONOLOGICA

ET

ORATIO PANEGYRICA

Ad Ill.mum & Exc.mum Principem

D. TROJANUM
AQUAVIVUM
ARCHIEPISCOPUM LARISSÆ

Sacro Palatio Præfectum

BALTHASARRIS STORACII
Presbyteri & Juriſconſulti Neapolitani,
in Romana Curia Cauſarum Patroni.

ROMÆ excudebat Rocchus Bernabò MDCCXXXII.
PUBLICA AUCTORITATE.

Digitized by Google

Excellentiſſime Princeps.

QUOD in more poſitum, inſtitutoque Sapientiſſimorum Virorum comparatum eſt, ut qui non levitate quadam animi, ſed certa meditataque deſtinatione ad negotium aliquod capeſſendum feruntur, præſertim ſi in eo præcipuam di-

dignitatis momentum vertatur, ferme hone-ſtatem rei, ac magnitudinem expendere conſueverint, propius ad veritatem acceſſit. Nam quod vulgo de commodis addi ſolet, Socraticæ, Stoicæque diſputationes jam pridem repudiaverunt, niſi quod conducibile, atque honeſtum ſit, nullamque in pravis, aut nullius momenti rebus utilitatem norunt. Ubi vero tanta vis ſit honeſtatis, ut pene in ordinem coacta prudentia cultorem virtutis animum protrudat in res arduas, imo difficillimas non tam ſpe perpetrandi cæpta, quam amore rectitudinis, tunc ab hominibus, quorum acies ad naturam rerum penitus introſpiciendam hebes, velut in cortice, & putaminibus obhæret, quod officium eſt, temeritas judicatur. Quin vulgus ipſum veri non ignarum magis, quam incurioſum prudentiam externis rebus metiri adſuetum, ſæpius etiam ſtultitiæ nomen appegit. Id quo certius affirmare poſſem, meo exemplo edoctus ſum. Quum enim ſæpe alias de illuſtrioribus Italiæ familiis orationes comparaſſem, nonulli fortaſſe dolebant vicem meam, quod hominem forenſibus ſtudiis, ac clientum patrociniis

ad-

addictum rei literariæ laboribus abſumi, piaculum fore exiſtimarent. Excipiet enim atrox, & infame naufragiis pelagus, quod etiamſi præter ſolitum ſævire nolit, ſola tamen nauſea poſſet enecare hominem maritimæ jactationi non adſuetum. Quod quam pravum ſit, atque ineptum, quam a ratione, rerumque optimis æſtimatoribus abhorrens, nemo non videt. Namſi quos in unaquaque Urbe ſapientia decet excellere, ii profecto ſunt Juriſconſulti, quibus & privatorum opes, atque exiſtimatio, nonnumquam etiam totius Reipublicæ cura commendatur. Sapientes autem minime puerilis quædam literarum inſtitutio, & forenſis ſive calliditas, ſive exercitatio valet efficere, ſed præter leges, atque inſtituta, philoſophorum etiam præcepta, hiſtoriaque totius humanæ vitæ diuturna ſpectatrix. Quid vero de eloquentia dicam, quæ modo jurisprudentiæ adjuncta eſt? ut quæ olim in duo hominum genera diſpertita fuerant juris peritia, & dicendi copia, nunc ſimul in uno juriſprudentis multum literis, ac probe ſubacto ingenio requirantur. Quod eruditorum omnium documenta, & paucitas eorum, qui

eloquentiæ laude floruerunt, abunde probaverit. Quo minus æquo animo ferendæ ſint eorum objurgationes, qui male me egiſſe fortaſſe clamitarent, quod veluti deſerta juriſprudentia, quæ noſtra Sparta eſt, alienas provincias ſuſceperim exornandas. Nam Deum immortalem! in crimen forte adducar, quod diviſis lucubrationum temporibus, poſtquam juriſprudentiæ affatim ſatisfecerim, in Philoſophiæ, meliorumque artium ſinum poſtea confugiam? Nonne ſuaves iſti ſunt, Princeps Excellentiſſime, qui rei magnitudinem forenſis cauſantur, & tantam forenſium rerum molem, ac verietatem eſſe aiunt, ut quantum opera, atque ingenio contendatur, vix eorum ſtudiorum ſatagi poſſe affirmare non erubeſcant. Quid vero de Oratore dignius, aut ornatius dici poteſt, quam vires ſuas omnes intendere ad egregiorum principum exempla illuſtranda? Quid jucundius, atque antiquius eloquentiæ profeſſori, cujus tam late patet officium, accidere poteſt, quam in evolvendis vetuſtiſſimorum temporum rerum publicarum conſiliis, ea revocare iterum, atque illuſtrare ſtudeat, quæ

magis ad utilitatem populorum acceſſerint.

Quem autem alium majorem laboribus meis honorem præfigerem, aut qua illos majori dignitate, quam patria, & petita a Principibus ſuis inſignirem? Occurrebant in aſſidua hiſtoriarum commentatione Principes viri quamplures, ad quos literarum hoc munus deferrem, nemo autem mihi, Princeps clariſſime, familia tua fuit acceptior, aut jucundior. Ad quid enim ad illuſtrandam Italicæ gentis claritatem exteros ſplendores arceſſerem, ſi maximi, ac prope ſingulares ſuppetunt domi? Vendicat enim patria, ſuo veluti jure, debitos ſibi ſuorum ingeniorum partus, quemadmodum bona filiorum parentes, & ſervorum prolem vernaſque domini.

Id igitur a Te, quaſi jure debitum petere poſſe mihi videor, cum vetuſtatem, atque excellentiam tui generis in monumentis omnibus hiſtoriarum ſparſam animadverterim; quæ tantopere patrios fines illuſtravit, & pari in poſterum ſpe complevit. Grati igitur animi ſignificatione, & virtutum ejus admiratione raptus hiſtorica diſſertatione, ac panegyrico proſequi conatus ſum. Ut intelli-

gant

gant omnes, me in hoc præcipuam privati officii rationem habuiſſe, & ipſi, cujus ſub auſpiciis Patriæ dulciſſimæ eductus, atque enutritus ſum, fidum & obſequentem me oſtenſurum, in eamque, quam poſſim, benevolentiam in efferendis Principibus ſuis navaturum.

Cum vero præcipuum gentis tuæ decus Tumet ipſe ſis, Princeps optime, qui tuum non ſatis eſſe, quidquid ab aliis provenit, reputans, ita ab ineunte ætate te comparaſti, ut potius ipſe te poſteris tuis præclarum nobilitatis auctorem præſtares, quam majoribus heredem. Quid plane de judicio, fortitudine, liberalitate, magnificentia, omnibusque aliis egregiis animi tui artibus dicam? Quam multa, quamque eximia me præterire orationis prolixitas cogit. Quæ ſparſim, quæque conjunctim ipſe audivi, vel certe cognovi in Romani Principatus regimine pertractando a te mirifice expreſſa. Quid autem ad uſum Reipublicæ expeditius, quid ad vim dignitatis efficacius excogitari poteſt, quam, quod a te Sacro Palatio Præfecto ad magnificentiam Romanæ Eccleſiæ vindicandam, majeſtatemque ſummi Pontificis exor-

nan-

Digitized by Google

nandam patratum eſt, laboratumque. Nunc in iſthac maturitate judicii, mirifico virtutum omnium concentu, ſummo conſilio, exacta prudentia, animi magnitudine, morumque æquabilitate adeo excellis, ut quamquam in lucem emitti modeſtia tua modo non ſinat, non longe tamen abeſſe majora dignitatis tuæ ornamenta patiamur, quibus Romanam Eccleſiam Majorum tuorum Purpuratorum Patrum exemplis, atque inſtitutis, quæ propria gentis tuæ fuerunt, illuſtrare debeas. Quæ tantum abſunt, quominus omnes deprecentur, ut potius nemo inveniatur, quin ea quanto citius meritorum tuorum famæ obventura pro certo habeat. Tum profecto gratulabunda Italia novos cum Eccleſia, Europaque univerſa plauſus luculentius, ac pulchrius confundet, & in tanta gentium, ac linguarum varietate eadem, & mens una manifeſtabitur, quæ Te ornamentum familiæ tuæ, ac Romanæ Eccleſiæ propugnaculum, unum omnium præcipue colendum, atque obſervandum ſuſceperit.

Tu interea, Princeps ampliſſime, qui mihi ſpem injeciſti tibi hoc politioris litera-

turæ

Digitized by Google

turæ munus gratum futurum, meique patrocinium, quod jam dudum ſuſcepiſti, conſtanter proſequere, atque hoſce labores, quicumque ſane ſint, quique multis nominibus, Patriæ præſertim inſcribendi fuerunt, ſolita benignitate complectere, ut quidquid valeant, valeant Tibi : Nil etenim nobilem, magnumque Principem magis decet, quam literarum, atque honeſtorum hominum tutela : Ego vero, qui omnia tua cauſa velle ſtudui, ita nihil ardentius cupiam neceſſe eſt, quam tuam, tuæque familiæ æternam felicitatem, & gloriam. Vale. Romæ XVI. *Kal. Martias* MDCCXXXII.

Umillimus atque obſequentiſſimus famulus
Balthaſar Storacius.

IM-

IMPRIMATUR,

Si videbitur Reverendiſſimo Patri Sacri Palatii Apoſtolici Magiſtro.

N. Baccarius Epiſcopus Bojanenſis Vicesgerens.

APPROBATIO.

LIbrum, cui titulus: *De Gente Aquaviva Aragonia Diſſertatio Hiſtorica &c. Oratio Panegyrica Balthaſarris Storacii &c.* jubente Reverendiſs. Patre Sacri Apoſtolici Palatii Magiſtro perlegi; nihilque in eo reperi Catholicæ Religioni, aut Chriſtianis moribus diſſonum, immo ornata omnia eruditione, & laudibus inclitæ Aquavivæ Gentis. Quare illum tuto in lucem edi poſſe cenſeo, ita tamen uti edatur, quemadmodum eumdem legi, & adprobavi. Sic cenſeo.

Joſephus Roccus Vulpius Societatis Jeſu Romæ ad S. Athanaſii Magni, Studiorum Præfectus, & S. Theologiæ Polemicæ Lector.

IMPRIMATUR.

Fr. Jo. Benedictus Zuanelli Ordinis Prædicatorum Sacri Palatii Apoſtolici Magiſter.

DE

Digitized by Google

DE GENTE AQUAVIVA ARAGONIA

DISSERTATIO

Hiſtorica, Genealogica, Chronologica

Προλεγομένη.

CUm Italicam gentem non minus armis, quam imperio potentem atra Septentrionis barbaries in Italiam repente irrupta, ejuſque ſacra, ac profana omnia ſuſque deque habuiſſet, alluvione quadam inſignia potiſſimum familiarum ſecum abripuit (1). Bellorum enim ubique tumultus inauditi, regionum, ac provinciarum vaſtitates, teterrimaque hominum pernicies eos præci-

1 Fuſius probant P. Jacobus Sirmundus Tom. 1. de propriis nominibus mediæ ætatis. Johan. Mabillon. de re Diplomat. lib. 2. cap. 7. Ferdinandus Ughellus paſſim in Italia Sacra, & Scipio Ammiratus parte 1. Nobilium Famil. Neapolitan.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

pue aggreſſæ ſunt, quos opibus, atque imperio potentes eorum victoriis veluti quædam repagula oppoſita exiſtimabant. Offenſum quapropter cum primis nobilium virorum ordinem eorum furore nemo eſt, qui non videat. Virtutis nomen, aut nobilitatis inane fuit, imo periculoſum apud barbaras gentes, quæ ultra corporis firmitatem, ac lacertorum vires nullam præterea virtutis imaginem agnoſcebant. Itaque, cum præter Romanos, conterminam quoque, ac validam gentem, qua dolo, qua armorum multitudine potius, quam dexteritate oppreſſiſſent, & militiæ poſtmodum gnaros experti eſſent, laborum omnium ſocios, imperii vero, ac gloriæ voluerunt omnino expertes eſſe. Hinc factum plerique ſuſpicantur, ut, quæ formidines, odia, ſævities exterarum gentium Italicas pleraſque familias occluſerant, bella poſtmodum ipſa aperuerint. Poſt compoſitas autem domi res, poſt reverſam veluti poſthliminio libertatem in id conſilium totis viribus populi incubuere, ut imperium propagarent. Quamobrem viri omnes e re literaria optime meriti, (2) qui antiquitatis memoriam late conſulerunt, non temere exiſtimarunt, ut decimo vertente Eccleſiæ ſeculo clariſſimarum potiſſimum familiarum in Italia nomina perſpecta fuerint. Quod cum aliis multis Aquavivæ imprimis familiæ contigiſſe intelligimus. Octavum enim jam ſeculum agitur, quo ſplendidiſſima Aquavivorum gens ſub eo nomine conſalutata eſt. Egregiores Italiæ urbes, imo provincias univerſas dominii ſummo jure rexiſſe, totamque Italiæ partem, qua Picænus

2 Apud Mabillonium loco laud. Papebrochius in reſponſ. ad exhibit. errorum ad art. 6. §. 3. Natalis Alexander ſecul. XII. cap. 10. art. 2. n. 2.

cænus ager ab Adria alluitur, totos ſinus, & immenſa prope ſuperi maris ſpatia, quæ Picænum, Samnium, Valeriam, atque Apuliam complectuntur, (3) eorum paruiſſe imperio conſtat. Quamobrem tranſvectas ex Europæ finibus in Italiam familias, accitas ex Hiſpania, Gallia, Germaniaque numquam de nobilitate cum iis contendere potuiſſe hiſtoricorum conſentio propugnavit. (4) Sed quia tantæ Gentis inſignia tradituri ſumus, congruens primum videtur primordia ejus aperire.

Scriptores nonnulli ex invictiſſimis Auſtriæ Ducibus, (5) alii ex Bavaricis educunt. Galli quoque ſuam vendicant (6). Alius autem cum nobiliſſimis Caracciolis confundit (7). Non minus etiam arriſit eruditis

3 Feuda omnia in unum collegit diligentiſſimus vir Blaſius Altimarus Regius-conſiliarius Neapolis Philippi III. Regis Hiſpaniarum, qui in magiſtratu Regiæ Cameræ obeundo Regeſta antiqua præ manibus habuit; atque ita in *monumentis hiſtoricis Aquavivæ familiæ* enumerat ab ea poſſeſſa *Alvianum cum ſuis Caſalibus, Avianum, Aroſam, Bacucbum, Biſentum, Caſamaximam, Canzanum, Balvianum, Carminianum, Cantalupum, Caivanum, Caſarborem, Cuperſianum, Caſtrum vetus, Caſtrum Boccanum, Caſtellionem, Chiavanum, Caſtrum rubrum, Caſtagnam, Caſtrum Turrium, Caſtelucum, Cellinum, Civitellam ad Truentum, Caſaleratum, Collemarmoreum, Colonelam, Codiſcum, Coropolim, Curſium, Dragonem cum ſuis Caſalibus, Forcellam, Trojam, Iſuardum Montepertum, Montefuſculum, Montem Silvanum, Montonum, Mojolanum, Montem Majellæ, Molanum, Muſanum, Notareſium, Offenam, Pajum, Podium ad Juvanum, Podium Abuſanum, Podium Morellum, Podium ad Roſam, Podium ad Fajanum, Pinnam, Planellam, Piceritum, Proconadam, Quivianum, Ripam, Ripaconam, Ripam Grimoaldam, Rogium, Ruſianum, Roſetum cum ſuis Caſalibus, Rillanum, S. Cuſanum, S. Georgium, S. Omerum, S. Johannem, Scurranum, Sternateam, Toranum, Tortoredum, Turrem Truenti, Traſimundum, Turium, Valanum, Valatum, & Arenam, Principatum Interamniæ, & Caſertæ, Ducatum Adriæ, Ebuli, Nereti, & Nucum, Marchionatum Bitunti, & Bellantis, Comitatum Cuperſani, S. Valentini, S. Flaviani, Montorii, Aleſſani, Uxenti, Duplicis Aquavivæ, S. Agathæ, Juliæ Novæ, Jojæ, & Caſtellanæ*, in iiſque recitandis ipſe Altimarus obſtupuit teſtis omnium oculatiſſimus.

4 Ammiratus p. 2. Nobil. Famil. Neapol. in familia Aquaviva, & Franciſcus Zazzera in lib. de Nobilitate Italiæ p. 1. de familia Aquav.

5 Philippus Scala in libro de Antiquit. Terræ Laboris. Anſelmus Brixiæ in vita Papæ Gregorii II. Chronicon Antiquiſ. factorum Caroli I. Regis, & Paulus Antonius de Tarſia in hiſt. peculiari Regni Neapol.

6 Blaſius Altimarus in monumentis hiſtoricis, Jacobus Wilhelmus IM-Hof. in hiſtoria Genealogica Italiæ & Hiſpaniæ, in Exegeſi hiſt. famil. Aquavivæ.

7 Franciſcus Elius Marcheſius ex Scriptore Juvenatii arripuit, quos confutavit egregie Franciſcus de Petris in Chronologia Gentis Caracciolæ.

Digitized by Google

ditis eorum ſententia ; (8) qui ab Othone I. Imperatore circa annum 960 in Italiam fuiſſe advectos e Germania, a qua totius fere nobilitatis fons derivaſſe in Italiam nonnullis viſus eſt, ibique Aquavivi Oppidi comitatu in Apulia a Cæſare donatos, familiæ poſtmodum nomen dediſſe, excogitarunt. Quæ omnia neque confirmare argumentis, neque refellere in animo eſt. Ipſe eorum ſententiæ accedo, (9) qui Aquavivam gentem nullis aliis exterarum nationum ſplendoribus in Italiam propagatam oſtendunt, ſed Italicam agnoſcentes ab oppidis ſuis, quibus a vetuſtiſſimis temporibus in Apulia Peucetia, quæ modo Terra Barii nuncupatur, imperarunt, (10) nomen gentilitium fuiſſe ſortitam. Et, ſi mea ſuſpicio cuiquam ſedeat, a Langobardornm Principibus ortam ducerem, qui latiſſime per Italiam jamdudum a ſexto ſeculo imperarunt: nimirum a Ducibus Spoletinis, qui de more gentis, quæ feudorum conſuetudinem induxit, ſuis filiis & nepotibus, etiam dum viverent, tradebant titulo comitatus Civitates, & oppida. Quæ quidem conjectura non longe a veritate abhorret ex eo, quod Spoletum verſus antiquitus feuda omnia poſſediſſe conſtat, legibuſque Langobardorum adhuc addictus decimo tertio Eccleſiæ ſeculo Rainaldus II. Comes Aquavius cum fratribus ſuis, ac nepotibus fertur (11). Ut ut autem hæc ſe habeant, in hac familia fuiſſe memorantur Armonicus,

8 Philibertus Campanilius de nobilium Inſignibus, in familia Aquaviva, in quem acriter invehitur Ammiratus, & Zazzera locis laud.

9 Mire oſtendit Ammiratus, Johannes Jovianus Pontanus, Zazzera, Carolus de Lellis in famil. Nobil. Neapol. aliique.

10 Jacobus Wilhelmus IM-Hof in dicta excgeſi hiſt. & Leander Alberti in accurata deſcript. Italiæ.

11 Ex Scipturis exiſtentibus in Regeſto Regiæ Cameræ Neapolis anni 1275. quas inſpexerunt Ammiratus, Philiber. Campan. & Zazzera.

cus,& Maximinus Equites fortiſſimi. Rodulphus etiam in expugnatione Hieroſolymorum Dux invictiſſimus cum primis adfuiſſe fertur (12). Papinianus vero ab Hadriano I. Pontifice electus, Albericus ab Alexandro II. & Julius ab Hadriano IV. Cardinales omnes ampliſſimi Aquavivæ familiæ adnumerantur (13). Nulli vero dubium, quod de Sancio Comite Aquavivæ traditum eſt, (14) a quo anno 1014. donatio quædam cum Drogone. Normannio Comite Apuliæ facta Cathedrali Eccleſiæ Neocaſtri proſpicitur. Oddo autem de Aquaviva Eques nobiliſſimus fuiſſe videtur ex ſtipulatione quadam permutationis, & cambii terrarum quarumdam pro Hoſpitali Eccleſiæ S. Leonardi de Furca Pyrrhi ſub Alexandro II. Romano Pontifice, necnon ex alia, (15) cui Tortuarius de Aquaviva Comes ſubſcripſit tempore Paſchalis II. eam gloriam perantiqnis temporibus omnes aluiſſe viſi ſun., quam vix quidem alius meo judicio eſt conſecutus.

Eſt tamen videre apud veteres hiſtoricos, recenteſque quanto in honore habitus fuerit Rainaldus I. Comes de Aquaviva, cui ab Henrico VI. Imperatore Neapolis Rege anno 1195. conceſsio feudorum facta fuit vix alias in Europa de maximis Principibus audita, quæ, utpote maximi momenti, ita ſe habet: (16) *In nomine Sanctæ, & individuæ Trinitatis*: *Henricus VI. divina favente clementia Romanorum Imperator ſemper Au-*

12 Anſelmus Brixiæ loco laud.

13 Ut Ciacconius, & Victorellus in dictis Pontificibus ſuſpicati ſunt, & Blaſius Altimarus in ſuis hiſt. monum. notavit.

14 Apud Zazzera ex M. S. antiquiſſimo hiſtoriæ Regni.

15 Ex Authenticis Scripturis *Oddonis Sancii*, & *Jortuarii* de Aquaviva manu ſignatis, quas vidiſſe teſtatur Zazzera loco laud.

16 Diploma authenticum ex Regiæ Cameræ Tabulario excerptum vidiſſe, & ſervari adhue teſtantur Ammiratus, Campanilius, Altimarus, Zazzera, Franciſcus de Petris locis laud. aliique.

Auguſtus, Rex Siciliæ etcet. dignum providimus, & eſſe de ratione cenſemus, ut ubi ſinceritatis, & fidelitatis procedit obſequium, digna ſubſequatur compenſatio meritorum. Inde eſt, quod nos attendentes ſinceræ fidei, & devotionis conſtantiam, quam Rainaldus de Aquaviva, & Fortebraccia fideles noſtri ſemper noſtris ſervitiis habere, qualiter nondum ceſſant pro noſtris utilitatibus, eos credimus in antea præſtituros, de mera gratia, & innata nobis benignitate donamus, & concedimus in perpetuum prædicto Rainaldo de Aquaviva, uxori ejus Foreſtæ, & heredibus ſuis. Necnon Fortebraccia, Sconſittæ uxori ſuæ, & heredibus ſuis totam terram, quam tenuit Leonus de Atre pater prædictæ Foreſtæ tam in demanio, quam in ſervitio, cum omni jure, honore, tenimentis, & pertinentiis ſuis, ſicut idem Leonus tempore Regis Gulielmi tenuit, & poſſedit, quod in demanio in demanium, quod in ſervitio in ſervitium, videlicet Biſentum, Balvianum, Ruglianum, dimidium Aucani, Collemarmoreum, Chiavanum, duas partes S. Georgii, Caſalcratum, Poggium ad Juvanum, Scurranum, Poggium ad Roſam, Carminianum, Forcellas, Ripam Johannis filii Grimoaldi, Cantalupum, Caſtellum vetus, Aquavivam, Proconatam, S. Johannem de filio Tribuni, S. Mariam de Atri, cum Poggio ad Fajanum, Montempertum, & Caſtellum Boccanum. Ex quibus nihil clarius, aut luculentius de inſigni nobilitate, atque antiquiſsima Rainaldi, Leonis ſoceri, Foreſtæ uxoris, ac Fortebraccia Fratris proferri poteſt (17); fanaticorum eſt enim, & eorum, qui e poteſtate mentis exierunt, meridiana luce accendere lucernam. His itaque eo ſplendore firmatis non multo poſt imperavit Andreas

17 Apprime animadvertit Ammiratus, Zazzera, & Campanilius ibidem, ſurſum verſus, retroque Raynaldi Aquaviva familia perpendatur.

dreas filius a Friderico Cæſare anno 1240. Barenſis provinciæ Moderator deſignatus, ſplendidæ tunc temporis dignitatis adminiſtratio, in cujus finibus maximam feudorum partem poſsidebat. (18) Andreæ filius Riccardus I. vir magni ingenii, ac maximorum operum præter illas Patris, Avique terras, quas in Samnitibus, Marchia, atque Apulia regebat, *Cuperchianum* quoque temporibus Caroli I. Regis, cui nimio ſane opere acceptus fuit, anno 1273 excepit (19); ac poſtmodum 1281. hæreditario jure matris ſuæ dominus *Pacucchi* effectus; (20) anno vero 1283. ab eodem Rege in oppida *Arenariæ*, *Ameriæ*, *Caſtellionis*, *Caſtri montis Silvani* jus dominandi decretum (21). In Sicilienſi bello, ad quod in generalibus Regni comitiis Aquilæ habitis omnes Regni Magnates ab ſe convocatos excitavit, operam egregiam præſtitit, in Meſſanæ potiſsimum obſidione avertenda, quo propriis ſumtibus exercitum e Neapoli duxit (22). Revertentem ab ea provincia Rex Carolus II. *Nobilem Virum*, & *Dominum* ſuis literis conſalutavit, noviſque feudorum juribus *Offena* præſertim donavit(23). Nullum momentum, quin imo temporis punctum fuit in eo aut beneficiis ſterile, aut vacuum laude. Ex Jacoba de Piziis nobiliſsimæ olim familiæ filios ſuſcepit Gentilem, & Manerium, de quibus vetus hiſtoria parum, aut omnino nihil. Sed tantummodo memoriæ proditum Gentilem cum Margarita Caprifica conjunctum ſuperſtitem reliquiſſe

18 Ammiratus, Campanilius, Zazzera, & Jacobus IM-Hof.

19 Ex Regeſto Caroli I. Regis anni 1273.

20 Ex eodem Regeſto anni 1281. ubi Regius adſenſus perſpicitur.

21 Ejuſdem Regii Tabularii l.6. fol.77.

22 Ammiratus, Zazzera loco laud. Carolus de Leliis in familia Ruffa, & Campanilius ex antiquis Scripturis.

23 Ex Regeſto Regiæ Cameræ Caroli II. Regis anni 1283. quod Ammirato, Campanilio, & Zazzeræ notum fuit.

Digitized by Google

quiſſe Jacobum præſtantiſsimæ gentis Cubitoſæ Aquinatis virum.

Riccardi Ducis triumphale nomen duo germani fratres Gerardus, & Rainaldus II. capaces jam imperii, & primis militiæ annis apud Italicos exercitus clari exceperunt. Ex Berardo ortus Gualterius anno 1269. dotalibus juribus Iſabellæ Groſſi gnatæ Matthæi Domini de Biſento in Aprutio, aliorumque locorum, uxoris ſuæ, ſuper inſignes civitates *Muri*, *Caſſani*, *Ripæ Dracardi*, *Poggii ad Baſſanum*, *S. Omeri*, *& Turris Truenti* inveſtituram, ut ajunt a Carolo II. Rege obtinuit. (24) E vivis exceſſit anno 1289 relicto filio Matthæo I. qui eodemmet anno, dum Rex Reati morabatur, paternis feudis potitus, filios ex Imperatrice de Archis Domina de *Canopoli* ſuſcepit (quamvis alii primo conjunctum matrimonio cum Philippa Comitis de Sangro gnata velint) (25) Franciſcum, Iſabellam Celani Comiti, & Enniam Gentili de Sangro nuptas.

Rainaldus autem II. licet paternæ amplitudinis cum ſuis æque gauderet, legibus tamen Langobardorum cum agnatis ſuis tenebatur (26); ab eoque geniti Conradus, Petrus, ac Rainaldus III. mire nobiles quaſcumque artes exercuerunt. Eos inter Conradus omnibus imperatoriis artibus inſtructiſſimus apud Robertum Regem multum valuit, cujus auctoritate anno 1309 oppida *Planellæ*, *Caſtri Rubrorum*, *Civitellæ*, *Offenæ*, & *Poggii* per vim a Friderico Lumano occupata

ta

24 Ex authenticis Scripturis anni 1269. de quibus loquuntur Ammiratus, Zazzera, Campanilius, & noviſſime Jacobus IM-Hof locis laud.

25 Videre eſt apud Jacobum IM-Hof in ſua Exegeſi hiſtorica. Licet de priore uxore nihil ſcripſerit Ammiratus, aliique Hiſtorici.

26 Perantiquis monumentis probant Ammiratus, Campanilius, & Zazzera de more illorum temporum apud nobiles viros.

ta ei fuerunt reſtituta. Magnoque Equitum inſigne decoravit, ac regio ſtabulo præfecit. Pro Aquilanis bella aggreſſus, & ſæpe triumphavit, *S. Valentini* Comitatum eximium excepit a Rege (27). Cum Franciſca Troiſia regiæ Normannorum familiæ junctus (28) matrimonio Averardum S. Valentini Comitem II. procreavit, cujus opera Pannoniæ Regi maxime profuit (29). Ex quo ſuperſtes filius Conradus II. S. Valentini Comes III. præter feudorum omnium confirmationem a Carolo III. anno 1382. ſtatim obtentam, in calamitoſiſſimis quoque Regni Neapolitani temporibus, magnis ipſius rebus geſtis, quod armis, conſilio, & octo mille pondo auri ſui labantes res reſtituerit, Regis benevolentiam ſibi conciliavit (30). Ex Antonella de Fontanai Conradus III. S. Valentini Comes IV. ortus, ipſiuſmet filius, non nepos fuit, ut male nonnulli commentati ſunt (31). Magnus Regni Maneſcallus, Duxque eximius cum nobiliſſima Melphii, ac Melitæ Comitis filia Menona Acciajola nuptias celebravit, & filiis omnino caruit; unde ad germanos fratres, eorumque nepotes pingue patrimonium tranſivit (32).

Quamobrem Matthæi I. filius Franciſcus eodem tempore Patris ſui obitus a Guidone Pramerano emit reliquam partem *Ripæ*, *Grimoaldum*, *Cantalupum*, &

 Car-

27 Adnotavit Campanilius loc. laud. Ammiratus, & Zazzera, & late apud Regium Tabularium anni 1316. L. A. fol. 41. in quo *nobilis vir* & *Comes* vocatur.

28 Apud Campaniſium, qui præ ceteris prodidit memoriæ.

29 Scriptum reliquit Johannes Villani lib. 12. Chron. cap. 110.

30 Ex Regio adſenſu Caroli III. Regis præſtito anno 1382. aliiſq; publicis Scripturis illorum temporũ apud Ammiratum, & aliorum.

31 Contra Ammiratum propugnat Zazzera; imo palinodiam poſtmodum ceciniſſe Ammiratum teſtatur loc. laud.

32 Hac linea extincta in eo, Comitatus S. Valentini a nepotibus Urſinis venditus, anno poſtea 1507 ab eiſdem Jacobo Tolfano pretio traditus fuit. Innuit omnia Ammiratus, & Zazzera, ſed apertius tradidit Jacobus IM-Hof loc. laud.

Cardiſium in Samnitibus (33). Et ex ſcripturis poſt ejus obitum inventis jura ſuorum in propatulo habita, quibus a Monachis S. Salvatoris Reati Caſtrum percelebre *Cordiſci* foret vindicandum, dum jam ab annis 1311. & 1319. (34) Franciſco reſtitutæ fuerunt partes aliæ *Muri*, *Canzani*, & *Poggii ad Baſſanum*. Quum vero controverſiæ quædam, & quidem nimis acriter cum Conrado I. Aquavivo conſobrino ſuo diu agitatæ fuiſſent pro priſco Oppido *Aquavivæ* in Marchia, Regis tandem Caroli II. auctoritate compoſitæ, (35) majoreſque ſtimuli admoti filiis ſuis Matthæo II. Nicolao, & Ludovico ex Johanna S. Georgii uxore habitis illuſtriora perpatrandi. Quod ex animi ſententia ceſſit. Vix enim Matthæus natu major, Jacobam Sanſeverinam regiæ ſtirpis ſibi junxit, & reliquas partes oppidorum *Tabujani*, & *Triviani* adeptus fuit, magnuſque Officiorum Comes anno 1349. a Regina Johanna I. renunciatus (36). Nicolaus quoque iiſdem inſignibus cum Ludovico germano ſuo decoratus, ſubditiſque ſuis apprime acceptus, Regis auxilium contra Aſculanos Picænos imploravit, qui in Marchia Anconitana, ac Samnitibus eos poſitos infeſtabant; quo rejecti bello tandem, atque confracti (37).

Eam ſimilitudinem natura, facie, elegantiaque ad animum Antonii filii ſui transferens Matthæus, multo etiam magis magnitudinem, ſplendorem, ordi-

33 Ex regio adſenſu Caroli II. Regis præſtito anno 1303.

34. 35 Apud Ammiratum, Campanilium, & alios ex Scripturis ab ipſis perſpectis.

36 Ammiratus, & Campanilius ibi, & Summontius in hiſt. Regni Neapolitani.

37 Ex antiqua Scriptura anni 1344, in qua Regis decretum legitur de ſubigendis Aſculanis, qui præter Aquavivam in Marchia ad vaſtitatem vocaverant oppida Coropolis, Caſalis Morlani, & Caſtri Turrium Aquavivæ genti ſubjecta. Zazzera, & Ammiratus.

Digitized by Google

dinem in conſiliis, factiſque conſervandum dedit. Quibus ex rebus conflata, & effecta conjicitur amplitudo illa domus ſuæ, quodque vere dicimus maximæ familiæ, belli, paciſque artibus ab eo decus additum. Maxime Romanis Pontificibus acceptus iterum, ac ſæpius, iterumque bella in refractarios Romanæ Eccleſiæ Aſculanos intulit, ac Cardinalem Ægidium, ejuſque nepotem Demetrium Albornotii ex eorum manibus, atque obſidione circa annum 1376. eripuit (38). Carolo III. Regi contra Ludovicum Andegavenſem armis profuit, unde a Rege ipſo S. *Flaviani* Comitatu inſigni anno 1382. donatus (39). Et poſtquam omnibus Regni adminiſtrationibus functus eſſet, anno 1392. *Interamniæ*, & *Adriæ* dynaſtiam inſignem Aprutii reemit, quam uſque ab anno 1195. Raynaldi ſocer Leo de Adria in domum ſuam nuptiis Foreſtæ filiæ tranſtulerat, poſtque ea tempora ignotum plane hiſtoricis omnibus, quo pacto ad alios tranſierit. Primuſque Dux Antonius in Italia, & alibi etiam, a Ladislao Rege creatus, in regioque diplomate Regis ipſius *conſanguineus* laudatur (40), qui ex eadem Sanſeverina Matre cum Rege orti erant. Nec multo poſt Comes *Montorii* effectus regiam uxorem Ceciam Cantelmam ex antiquis Populorum dominis duxit. Iiſdem temporibus Conradus IV. & Ludovicus Comes *Cuperſani*, Ducis Antonii germani verſati ſunt in Regno. Conradus alias ad curas animum non vertit, quam ad-

 do-

38 Peculiaris hiſtoria antiquiſſima Regni Neapolitani M.S. enarrat, quam refert Zazzera ibid.

39 Ex Regeſto Regio anni 1382 fol.239. lit.E.

40 Ex regio diplomate in Tabulario Neapolis exiſtente ſub die 20 Junii 1392. & hiſtoriei omnes tam patrii, quam exteri meminerunt ejuſdem. Ex eoque oſtendit eruditiſſimus Scipio Ammiratus primum Italiæ Ducem fuiſſe creatum, & fortaſſe etiam alibi.

domus ſuæ incrementum. Acriter quapropter ab eo cum Napoleone Urſino diſceptatum, quouſque celeberrimis oppidis *Piceriti*, *S. Cuſani*, & *Montis Majellæ* potiretur (41). Ludovicus vero Reginæ Mariæ probatiſſimus pro ea contra Andriæ Ducem Franciſcum de Baucio exercitum inſtruxit, & ad Colophonios res redegit, quibus Reginæ imperio iterum ſubmitteretur (42).

Antonio Duce Andream Matthæum I. Adriæ Ducem II. natum (de quo vetus hiſtoria Regni Neapolitani plura egregia reliquit in ſcriptis) Catharina Tomacella Cybo egregiis inſignibus ubique terrarum familiæ præſtantis uxore tradita Bonifacius IX. adfinitate ſua cohoneſtavit. Ladislaus Rex ob militarem virtutem magni fecit, & bello præfecit, quod adverſus Mariam Anghianam Principiſſam Tarenti Raimundelli Urſini viduam geſtum ipſi fuit. Eo deinde per matrimonium Regem inter, & Tarentinam contractum abſoluto, domum Aquavivus Dux reverſus, non multo poſt e corpore exceſſit (43); progenitique ab eo Duces Antonius II. Petrus Bonifacius, atque Joſias I. omnes Adriæ ducatu ſucceſſive gaviſi ſunt.

Antonius primigenus Dux Adriæ III. cum Principiſſa Maria Ladislai Regis uxoris filia matrimonio junctus, decretumque ob illud a Rege ſolemne fuit, læti tunc dies, feſta loca, Capuanum præcipue Caſtrum Regis domicilium conchyliatis periſtromatis, ac

41 Ex monumentis M.S. anni 1388 apud Zazzera.

42 Prolixe omnia complexus Angelus Craſullus Notarius Tarentinus in hiſt. Regni bellorum.

43 Ammiratus, Campanilius, Zazzera, & Ciacconius in Bonifacio IX. & fuſe vetus hiſtoria Regni M. S. apud clariſſimum Ducem Monteleonis.

ac luminibus ornatum Neapoli plurimorum menſium curſu (44). Non bella proſecuta, non arma, clauſum omne ferrum, pax & quies antea ignota ea celebritate redierunt. Abſque vero liberis decedenti germanus ſucceſſit Petrus Boniſacius Adriæ Dux IV. Ladislao Regi cariſſimus, qui in dip lomate quodam M.S. anni 1413. *conſanguineum* ſuum commendat. A Regina quoque Johanna II. cum Catharina de Ricciardis conjunctus terras *Iſuardi*, ac *Rillani* nuptiali jure vindicavit (45). Mox Siniſcallus, & Regni Mareſcallus creatus innumeris prope feudorum inſignibus excelluit, præcipue *Ortona*, *Termoli*, *Tollo*, *Juliano*, *Inſula*, *Furca*, *Toſſicia*, *Certore*, *Monteſilvano*, *Macchia*, *Caſula*, & *Alanno*.

Andreas Matthæus II. a Petro Bonifacio genitus Adriæ Dux V. nec diu, neque filiis gaudere potuit, quamobrem res omnes ad Joſiam I. Ducem Adriæ VI. patruum ſuum redierunt (46). Interamniæ tantum Civitatem, & Dynaſtiam pretio aureorum ſex mille & quingentorum emit ab Andreæ Matthæi Matre.

Interim Dux Joſias adverſus licet rerumpublicarum fluctibus aſſidue jactatus, plurima tamen faſtis conſignavit gloriæ ſuæ facinora, quantum nimirum roboris in Æſinæ urbis tuitione præ ſe tulerit; aut Aragoniorum Regum ſtudioſiſſimus, quantum pro Alfonſo Rege pugnaverit in inſigni illa contra Genuenſes pugna navali; quot ærumnas pro eiſdem in Samnites re-

44 Jacobus Wilhelmus IM-Hof in ſæpe laudata Exegeſi hiſt. Campanilius, Summontius ex citato Chron. Ducis Monteleonis. Hujus Ducis Antonii II. facta, dotemque conſtitutam in XII. mille aureis Ammiratus diligentiſſime excerpſit ex authenticis Scripturis apud nobilem, doctumque virum Joh. Vincentium Sambiaſi Dominum Candelæ in Aletii provincia.

45 Campanilius in famil. Aquaviva ex MS. anni 1413.

46 Ammiratus ibid. & Jacobus IM-Hof.

reverſus a Sforzienſibus alacri animo tulerit (47). Licet autem primo Alfonſi in Italiam adventu conſtanter ei adhæſiſſet, & utramque cum ipſo fortunam ſubiiſſet, ſtudio tamen Adriæ, Interamniæque recuperandæ impulſus, matrimonioque cum Sforzienſibus copulatus, Franciſcum, & Johannem fratres in conſilium, auxiliumque arceſſivit (48). Sforzienſibus autem rerum ſuarum ſatagentibus, arma, quæ jam pararat, mox depoſuit, Regique Alfonſo conciliari curavit. Poſt compoſitas res Joſiæ Ducis reditum in gratiam ſuam Rex nova terrarum, anno 1446. earum præcipue, quæ germani filio abſtulerat, conceſſione cohoneſtavit (49), quæ vernaculo ſermone ita Regis manu exarata fuit: *Avendo noi riguardo a' ſerviggi di Gioſia Aquaviva zio del Duca Andrea Matteo, gli donamo S. Flaviano con dignità di Conte, Cellino, Biſento, Caſtagna, Penna, Aviano, Roſeto con ſuoi caſali, Forcella, Canſano, Caſtelvecchio, Traſmondo, Notareſio, Montone, Tortoreto, Canopolo, Muſano, Turano, Santo Omero, Ripacone, Vallato, e la Troja*. Tribus uxoribus ex clarioribus Europæ familiis, Sforzienſi, Carraria, & Caldora ductis binos filios ſuſcepit, Julium Antonium, & Johannem Antonium. De ſecundo multa monumentis conſignata ſunt bella, quæ geſſit, quibuſque magnis provinciis, ac imperiis præfuit.

Igitur Julius Antonius S. Flaviani Comes, & Adriæ Dux VII. quum bellum a Patre ſuſceptum quodam veluti auctoramento ſe teneri perſequi noſſet, cum Ta-

47 Omnia Scriptis perſequitur Johannes Simonetta lib.3.cap.1. hiſtor.Sforzien. circa annum 1433. 1435. & 1438. Corius in hiſt. Mediol. lib.8. & Bartholomæus Facius.

48 Facius ibidem, & Jacobus IM-Hof.

49 Ex Regio diplomate anni 1446 diei 22 Julii, quod recitat Ammiratus, Campanilius, & Zazzera laudatis locis.

Digitized by Google

Tarenti Principe ſocero ſuo octo mille equitum exercitum comparavit, ut illatas familiæ ſuæ injurias vindicare promtus in campum deſcenderet. (50) Quas cum noſſet Ferdinandus Rex vires adhuc eſſe, ambiguas ſi deliberarent, acres ſi deſperaſſent. Et licet victoria conſiliis, ac ratione perficiatur, initia tamen bellorum civilium fortunæ permittenda. Jam exercitu Aquavivi Ducis Barenſem provinciam, & pulcherrimam regni partem deſciviſſe. Satis gloriæ anteactis præliis partum, majora ſibi commoda, & multo maximum decus fore, ſi incolumitatem Regno ſine ſanguine quæſiſſet. Dux vero Julius Antonius terrore & fama aucti regii exercitus, quumque in occupatione Barii, ubi XL. aureorum millia ſervabantur, a Rege præventus eſſet, ſoceri vero filium nequaquam, eo ingenio præditum, paterno imperio parem duceret, (51) pacis non dedignabatur ſtudium. His & aliis mitigatus Ferdinandi animus, & Aquavivi nominis robur, atque exiſtimationem valde profuturam ducens in pactionem cum ipſo venit (52), pro cujus ſecuritate perpetua, & firmitate ſequeſtres, & tamquam obſides pro Romano Pontifice Cardinalis Ravennatis Legatus Eccleſiæ, & Antonius de Trezzo pro Mediolani Duce acceſſerunt. E re quoque ſua eſſe duxit Ferdinandus regium nomen ſuum Aragonium Julio Antonio, ſuiſque omnibus perpetuo elargiri (53). Ab eoque tempore Rex Julii Antonii

---

50 Colenucius, Simonetta, & Jovianus Pontanus lib.5. Hiſt. adnotant ad ann.1463.

51 Accurate adverrit mox laudarus Jacobus IM-Hof.

52 Per ſingula capita pactionem Regis cum Julio Antonio recitat Campanilius ex veteribus Scripturis, Ammiratus etiam memorat in famil. Aquaviva.

53 Poſt Ammiratum, omneſque hiſtoricos authenticum diploma vidiſſe teſtatur Paulus Antonius de Tarſia lib. hiſt. pecul. Regni, cui inter alia hæc verba Regis ineſſe profitetur: *Tu igitur* (Juli Antoni) *quod virtutes exigunt tuæ id effice, & præſta, ut honori, & decori ſis armis & cognomini noſtro; & brevi fore ſpera, ut majoribus Te, atque illuſtrioribus ſimus titulis condecoraturi.*

nii opera conſiliiſque in ſummis pacis & belli rebus uſus eſt (54); *neque enim minus in Toga, quam in armis vir hic claruit, ad præſtantiſſima quæque natus munia domi foriſque* (55). Itaque anno 1476. Friderico ſecundo genito Rex comitem dedit, & arbitrum ad nuptias cum Burgundiæ Ducis filia ſtabiliendas (56). Quo maximo negotio feliciter peracto anno 1479. fæderatorum armorum Regis cum Pontifice Sixto imperatoriam poteſtatem nactus, in Florentinos (licet militaris imperii auctoritas Urbinati antea Duci Romanæ Eccleſiæ Vexillifero facta eſſet) tam ſtrenue pugnavit in expugnatione Collis, aliorumque locorum, ut conceptam jamdiu virtutis ſuæ opinionem in omnium animis magiſque confirmaverit (57). Vix dum Turcarum arma Italiam aggreſſa, ad exitium jam, ac vaſtitatem Hydruntum vocaverant, atque in Calabriæ interiora penetrare auſi Regnum ipſum ſubjicere agitabant animo; & Julius Antonius apud Senas hærens imperator in Thraces totius Italiæ Principum conſenſu tranſmiſſus fuit. Inque eos, qui Hydrunto egreſſi prædæ faciendæ cauſa per agros proximos, in Stornariæ oppidum irruperant, quamquam exercitum exanimem, exterritum, dimidiatumq; haberet, acriter tamen certamen commiſit. Dumque in primo cum Turcis conflictu ſuis terga vertentibus voce, & exemplo animum addere conatur, & Imperatoris, militiſque impavidi fungitur munere, plus

54 Inquit Jovianus Pontanus hiſt. lib. 5.

55 Mox laudatus Pontanus, qui ſubdit, præter avitam Aquavivæ gentis feudorum poſſeſſionem, anno 1464 Civitatibus quoque *Bitunti*, *Bitecti*, *Caſſani*, & *Jojæ* cum omnibus ſuis juriſdictionibus Ferdinandum donaſſe illum.

56 Ex antiquo Chron. Ducis Monteleonis de anno 1474, & non juxta alios 1481 apud Zazzera.

57 Paſſim videre eſt apud hiſtoricos rerum Hetruriæ.

plus triginta vulneribus exanguis, ac confectus, medios inter hoſtes equo delapſus ab incumbentibus Turcis capite obtruncatus eſt (58). De quo fato tam acerbe Ferdinandus Rex conqueſtus eſt, ut palam fuerit profeſſus, maluiſſe Hydruntum potius, quam tantum Ducem amiſiſſe (59). A ſuis fortuito exceptus in Eccleſia ab eo condita Monaſterii S. Mariæ in Inſula Cuperſani tumulatus, ſtatua quoque marmorea erecta fuit.

De eo fama conſtans eſt, ſcriptis quoque tradita, quod everſo, bellorum præſertim incendiis antiquo caſtro S. Flaviani prope oſtium Truenti amnis, inſalubri poſito loco, aliud in mediterranea regione tribus mille ab eo paſſibus diſſitum, & ſalubriore cœli temperie gaudens ſumtibus extruxerit ſuis, *Juliam Novam* ab ejus prænomine dictum, & non minus quam Adriam ipſam Hadriani Cæſaris natalibus illuſtre (60). Magnus Regni Siniſcallus fuit. Ludovicus quoque XII. Rex Galliarum inſigne Equitum S. Michaelis ornavit. Filiis, quos ex Catharina Urſina de Baucio regiæ gentis Tarenti Principis ſuſcepit, literarum ſtudia commendabat aſsidue, ſine quibus imperare Principibus non licere ſentiebat. Ex ea uxore Ditio ipſi quæſita *Cuperſani*, *Nucum*, *Turii*, *Caſamaximæ*, *Caſtellanæ*, aliorumque locorum, quæ anno 1456 libens ſtatim Rex adſenſu ſuo firmavit (61).

58 Videndi hiſtorici omnes, qui res Italiæ complectuntur, & in diem 7 Februarii anni 1481 conferunt hanc pugnam acerrimam apud Stornariam Hydrunti oppidulum. Ammiratus, Campanilius, Zazzera, Pontanus, & alii.

59 Ut Scriptum reliquit poſt Ammiratum noviſſime Jacobus Wilhelmus IM-Hof, non ſolum Regi Ducis Julii obitus, ſed ceteris Principibus quoque diſplicuit.

60 Leander Alberti in deſcriptione Italiæ p. m. 266.

61 Ex Regeſto ejuſdem anni diei 11 Aprilis Regii Tabul. Neapol.

Verum filiorum omnium, qui ab ſe ſuperſtites fuerunt uti natura, ita prorſus virtute excelluit longe Princeps Andreas Matthæus II. Adriæ Dux VIII. qui cum paterna bonorum omnium poſſeſsione, decora etiam omnia, regiæque imprimis familiæ, collata a Ferdinando Rege, iterum excepit. Anno vero 1484 *Interamniæ* Princeps, & Marchio *Bitunti* a Rege ipſo primum conſalutatus. Ad eumque literas ipſius manu exaratas exiſtimatione inſolita refertas miſit; quas, utpote peculiariter animadverterunt Hiſtorici omnes, huc reſtituendas duximus, quæ italico ſermone ita conceptæ fuerunt (62). *Principe come figlio, ricordomi molte volte havervi detto, e dichiarato eſſer mia ferma volontà donarvi, e reſtituirvi Teramo, ſiccome conoſco eſſer tenuto sì per la grazia, e privilegio ve ne hò fatto già ſpacciare, sì ancora per l'ottimi ſervigi ricevuti da voi, e da tutta la Caſa voſtra, ed in ſpeciale la buona dimoſtrazione avuta in queſta preſente novità. E come vi dovete ricordare, molte volte vi hò detto, che non ſteſſivo mal contento de la dilazione hò fatto in darvi la poſſeſſione di quella Città, non per altro, ſe non per aſpettare tempo più congruo, e conveniente ad eſeguire il mio deſiderio, il quale, come ſapete, molte volte non ſi può eſeguire, e biſogna noi altri Principi ſpeſſe volte per molti riſpetti comportarle; dove parendone al preſente eſſer venuto il detto tempo commodo per potere ſodisfare al voſtro, e mio deſiderio; ho voluto ſcrivere la preſente di mia propria mano, per la quale vi dichiaro, e certifico indubitatamente, che mò, e lo più preſto ſia poſſibile vi farò dare la poſſeſſione di detta Città, e per ſodisfa-*

re

62 Authographum Epiſtolæ vidiſſe teſtatur Amniratus, qui cum nepote Andreæ Matthæi Johanne Hieronymo I. familiariſſime verſatus fuit. Parte 2. Nobil. Neap. famil. in Aquaviva.

re all'animo voſtro, e oltre il privilegio ne avete, ho voluto per queſta ratificare, e confirmare, ed accettare tutto quello vi ho promeſſo, voglio poſſiate tenere, oltre le altre tenete per voſtra cautela, e così nel principio, e ſopraſcritto de la preſente ve ne intitulo di mia propria mano. Vivete adunque contento, che mediante il grande amore ſempre vi hò portato, e vi porto, e le virtù voſtre, ſempre ſaremo coſa, che vi piacerà, e donarete ſede ad Angelo di quanto da mia parte vi dirà, al quale più lungo hò parlato; Scritta di mia propria mano in Foggia li 27 Settembre. Rex Ferdinandus.

Licet autem a nonnullis, Caleni potiſsimum Comite adverſas Regi partes complecti viſus eſſet, eamque ob cauſam apud eum acriter criminatus, re tamen comperta, (63) ſolus ipſe ut memoriæ prodidit præ ceteris Camillus Portius illorum temporum ſcriptor egregius, Regis indignationem evaſit. Intercedente enim Regis filio, quæ maxime placuit Patri, in priſtinum decorem fuit reſtitutus (64). At Princeps Andreas Matthæus multa morum elegantia, & ingenio illuſtris, dum fortunam omnem æquius toleravit, obſervantiſsimus ſemper & Ferdinando I. & Alfonſo filio, & Ferdinando II. Regibus extitit, pro quibus poſtmodum exercitibus præfectus in Samnitibus, in Apulia, Brunduſio, Hydrunto, & Tarento ſtrenuiſsime dimicatus penſum ſuum optime accuravit. Sæpe etiam Venetos, Siculos, atque Hiſpanos in mutua fœdera cum Aragonenſibus Regibus conciliavit, univerſum-

63 Teſtatur Ammiratus, Campanilius, & Zazzera ab initio conjurationis Baronum in Ferdinandum, licet aſſidue tentatum numquam tamen novarum rerum architectis adhæſiſſe Andream Matthæum Principem.

64 Peculiariter animadvertit Ammiratus, & Campanilius loc. laud.

ſumque regnum victoriis peragravit; & gloria (65).

Poſtquam autem anno 1496 Fridericum Regem potentiſsimis armis rem Neapolitanam reciperatum ire vulgatum eſt, ac Regno potitus, memor Rex induſtriæ, diligentiæque Andreæ Matthæi, quæ in apertum diſcrimen res ſuas conjecerat, *Aquaviva* oppido in Barii provincia cum feudis aliis, & propugnaculis ipſis regiis vertente anno 1499 donavit (66). Cum vero Carolus VIII. Rex Galliarum ubique regnum invaſiſſet, atque alius alio certatim ad Gallos converterentur, eo uſque in fide Ferdinandi Regis ſtetit, dum de imperio ejus actum videbatur, parcendum tempori, ac neceſſitati ducens. Quamobrem anno 1503 prope Rutilianum in agro Barii a Petro Navarro Hiſpanicarum copiarum Duce improviſo aggreſſus, poſt acerrimam pugnam, in qua Johannes Antonius ipſius patruus cecidit, captus eſt (67). In qua captivitate *ad eam occulti ingenii frugem, quæ ab impotenti fortuna eripi non poteſt, generoſa meditatione pervenit* (68). Tandem fœdere matrimonioque ſancito inter Catholicum Regem, & Galliarum priſtinæ libertati, fortuniſque omnibus cumprimis fuit reſtitutus. Decedente mox anno 1515 Catholico Rege Ferdinando, iterum regni rebus perturbatis, cum ad Regnum capeſſendum vocatus eſſet Carolus V. Nepos Cæſar poſtea invictiſsimus, memoriæ proditum eſt hiſtoriarum, Andream Matthæum reſtitiſſe omnibus, qui adverſas fortaſſe partes amplecti

65 Jovius memorat Andream Matthæum ter mille peditibus, & quingentis equitibus præfectum pro Aragonenſibus belligeraſſe.

66 Franciſcus Guicciardinus in hiſt. Italiæ lib. 5. circa annum 1496.

67 Idem Guicciardinus lib. 5. & Ammiratus cum aliis.

68 Paulus Jovius Elog. Doct. Viror. & apud Moreri in Dictionario Hiſt. Crit. in famil. Aquav.

ſti meditarentur; palamque in publicis Regni comitiis pronunciaſſe, nihil ineptius, nihil imprudentius, nihil a ratione alienum magis, ac fide, nihilque reipublicæ magis adverſum, quam alii, præter Carolum, ſubjici. Tantique factum ejus conſilium, ut in quiete omnia, ac tranquillitate peracta fuerint (69). Magno quoque factæ ejuſdem lucubrationes, *Encyclopædia* maxime omni ævo celebrata (70). *Deiparam* quoque *Virginem novam ſalutandi methodum* concinnavit, ſuiſque hac Epiſtola direxit Princeps æque religioſiſſimus: *Hæc a ſacris literis excerpta, Parentes optimi, quæ Pontifex Summus ſuffragia indulſit Deo O. M. dicamus. Nibil enim expiationis hoc pretioſius habui, quod offerrem, quodque magis e re veſtra eſſet, ſi vos tum bis egetis. Nam tu Juli pater imprimis, qui tam ſtrenue, ac fortiter cum Turcis dimicans pro Chriſti Religione occubuiſti, his fortaſſe adminiculis non indiges; nec tu bene morata, ac pudica Mater, ſed neque etiam vos dilectæ Conjuges, quæ veſtris numquam ſatis laudatis moribus, Deo jam gratiſſimæ fuiſtis. Quo fit, ut omnes vos Chriſti ſanguine, fide, & lavacro redemtos æternam æternitatem vivere non diffidamus. Si quid tum reliquum eſt non purgatæ contagionis, aut noxæ, en iccirco hæc piamenta collegimus, quæ ſingulis die-*

69 Egregioribus Principis Andreæ Matthæi facinoribus hoc adſcripſerunt Ammiratus, Zazzera, & Campanilius ibidem.

70 Hujus operis liber primus Neapoli anno 1526 prodiit, integer vero Helenopoli Germaniæ anno 1609. Hoc Nicolaus Toppus in Bibliotheca Neapolitana indicat ſequenti titulo: *Andreæ Matthæi Aquavivi Principis omnibus belli, & pacis artibus excellentiſſimi, Adrianorum, Interamnatumque Ducis, illuſtrium, & exquiſitiſſimarum diſputationum libri quatuor, quibus omnes divinæ, & humanæ ſapientiæ, præſertim animi moderatricis, Muſicæ, atque Aſtrologiæ arcana in Plutarchi Chæronæi de virtute morali præceptionibus recondita, ſummo ingenii acumine retecta pateſiunt, & figuris illuſtrantur.* Jovius etiam Elogiorum cap. 63. *Nemo ex his*, inquit, *qui illuſtribus orti familiis ætate noſtra claruerunt Andrea Matthæo Aquavivo ſe luculentius optimis diſciplinis exornavit.* Alexander ab Alexandro ipſi *Geniales dies*, ac Pontanus librum *de rebus cœleſtibus*, ac *de magnanimitate* inſcripſit apud Moreri in ſuo Diction.

diebus per centum ora Sacerdotum celebrata pro vobis Deo offerentur. Vos interea, quæ veſtra in veſtros ſemper pietas atque amor fuit, pro nobis invicem fundite Deo preces (71). Cum Iſabella primum Piccolominea Aragonia Ducis Amalphitani filia, Pontificis Pii II. atque Ferdinandi Regis pronepte, ſecundo vero cum Catharina de Ratta junctus Caroli Aragonii ipſius Regis fratris olim fratria, ex hac *Caſertæ* Comitatum, & *S. Agathæ*, *Ducatum Ebuli*, & *S. Angelum* cum aliis terris in familiam ſuam tranſtulit. Et nonageſimum ſupra ſeptimum annum agens egregiis undique inſignibus onuſtus e vita conceſſit (72).

Exiſtimatione quoque non minus illuxerunt Beliſarius Dux Neriti ſecundo loco genitus, ac Nicolaus Epiſcopus Cuperſani, & Paula ſoror Biſiniani Principis germano Onorato Sanſeverino nuptiis ſociata. Porro Beliſarius Dux I. Neritonenſis Regi, uti pater ſuus Julius Antonius, acceptiſſimus, Ferdinandum II. ex Sicilia redeuntem armis fere ſuis, ac militibus ſtipendia ſua merentibus Neapolim a ſeditioſorum ſtudiis, armiſque quaſſatam tute ingredi conatus fuit (73. Quapropter a Rege *Cuperſano*, *Joja*, *Bitecto*, & *Caſamaxima* donatus: iis vero poſtea Adriæ Duci fratri ſuo a Ferdinando Rege reſtitutis, *Neritum* excepit, ejuſque Dux I. a Carolo V. Cæſare conſalutatur (74). In celeberrimis pugnis ad Gerionulam, & Li-

71 Leo X. P. M. ſuo Brevi dici 5 Februarii Pontif. anno 6 centum annos Indulgentiarum, aliaſque expiationes eis impartitus fuit, qui quotidie recitaſſent.

72 Jovius in Elog. *Per viginti quatuor annos*, inquit, *egit jucundo in otio vitam dicatam ſtudiis, quum Neapolitanos proceres candore, innocentia, & liberalitate facile ſuperaret. Fato functus eſt ad Cuperſanum, quum Lotrechii Galli infelicibus armis Apulia quateretur.*

73 Apud Ammiratum, Campanilium, & Zazzera loc. laud.

74 Sub primis annis Caroli V. Cæſaris, ut ex ejuſdem Diplomate in Regia Camera exiſtente.

Lirim dimicatis acriter de ſumma Regni inter Hiſpanos, Galloſque, non ſolum interfuit, ſed fortitudine ſua omnium tranſactorum præliorum fructum in eo die, atque hora pro Hiſpanis docuit conſiſtere (75). Cujus vero prima ætas dedita ſtudiis literarum fuit, iiſque artibus ad Rempublicam capeſſendam inſtruebatur, adulta quoque proſecutus plura & ſcripta, & typis edita poſterorum memoriæ commendavit (76). Romanis Pontificibus Leoni X. Hadriano VI. Clementi VII. & Paulo III. maxime probatus. Viros eruditos ex omni genere non fovit ſolum, verum etiam admirationi fuit. Ipſi Sannazarius, quocum Academiæ celeberrimæ Joviani Pontani nobile fuit ornamentum, inter eos Princeps non dedignatus connumerari, percelebre de Lauro ſcripſit Epigramma:

Illa Deum lætis olim geſtata triumphis,
Claraque Phœbææ laurus bonore comæ,
Jam pridem male culta novos emittere ramos,
Jam pridem baccas edere deſierat.
Nunc lacrymis adjuta tuis revireſcit, & omne
Frondiferum ſpirans implet odore nemus.
Sed nec eam lacrymæ tantum juvere perennes,
Quantum manſuro carmine quod colitur.
Hoc debent, Aquivive, Duces Tibi, debet & ipſe
Phœbus: nam per Te laurea ſilva viret.

Gravina etiam Canonicus Eccleſiæ Neapolitanæ Poeta eru-

75 In bello Magni Ducis Columinei contra Ducem Nemoſinum ex Ammirato, & aliis.

76 Nempe *de Venationibus, de Aucupio, de Principum liberis educandis, de re militari, de ſingulari certamine, & de excellentia Chriſtianæ Religionis* Neapoli editis in folio 1519. De quibus loquitur Ammiratus, Jovius in Elogiis, Jacobus Wilhelmus IM-Hof in Exegeſi hiſt. & Moreri cum aliis in ſuo Diction.

eruditiſſimus omnia paucis verſibus complectens de tanto Duce cecinit.

Qui populis dare jura ſuis non deſtitit umquam,
Qui Patriæ toties profuit ore potens.
Nec minus æratas ductando in prælia turmas
Fortiter auſterus Martis obivit opus.
Palladis amplexus nomen veniente ſenecta
Ipſe docet quales convenit eſſe Duces.

Et quamquam ſecundo loco natus a Julio Antonio Principatum in domo ſua non obtineret, ſapientia tamen, induſtriaque ſua in Principum dignationem pervenit. Ipſum in domo ſua, traditum eſt a multis (77), Mediolani Duciſſam cum Bona gnata, Poloniæ poſtmodum Regina, Biſiniani Principem, alioſque Italiæ, Europæque Principes recepiſſe honoris illorum cauſa, & pro ſua dignitate quam honorificentiſſime, & quam liberaliſſime tractaſſe.

Cum Sueva Sanſeverina Hieronymi Principis Biſiniani ſorore conjunctus filios progenuit Johannem Berardinum II. Ducem Neriti, Jacobum Antonium Ducem feliciſſimum, Johannem Baptiſtam Epiſcopum Neritonenſem, Johannem Antonium Epiſcopum Aletii, Hadrianam nuptam Ferranti Caſtrioto Duci S. Petri in Galatina præclariſſimæ gentis, nepoti Scanderbegi Albaniæ Principis, ſuique ævi in Turcas Imperatoris ſtrenuiſſimi, Dianam nobiliſſimo Duci Caſtrovillari Ferranti Spinello nuptam, alteramque Paulo Caracciolo Marchioni Meſuracæ, & Antoniam Johannis Baptiſtæ de Marra uxorem.

Johannes Bernardinus II. Dux Neriti, cum Ca-

77 Ammiratus, & Zazzera expreſſe animadverunt locis laud.

Carolo V. Cæſari Bononiæ inter Coronationis ſolemnia obviam factus eſſet, ſtatim eum juſſit caput tegi; tanta erat apud Cæſarem Ducis fama, atque exiſtimatio. Vix autem Carolus Neapolim ingreſſus Neritonenſem Ducem conquiſivit, ac familiariſſime ſecum habuit, quem ad bellum Hungaricum antea & ſocium, & ducem eximium fuerat expertus. Neritum denique ſe recepit, ubi improviſa in eas oras piratarum Turcicorum deſcenſione, & invaſione domus ſuæ oppreſſus, vixque ſpatium ex lecto, in quo recumbebat, ſe excutiendi nactus, dum ex ædibus per pontem in vicinam ſe recipere Turrim feſtinat, ponte rupto in ſolum delapſus, & exanimatus eſt (78).

Franciſcus filius ex Johanna Cajetana ortus, æmulari paternam gloriam aggreſſus militarem diſciplinam, & geſtis, & ſcriptis colluſtravit. Nihil ſibi optabilius accidere profitebatur aſſidue, quam cum Turcis manus conferre. Itaque Hydrunti, Barii, Tarenti, & Callipolis ſæpe cum eis conflictatus eſt, ſemperque fregit. In Oſtienſi bello cum Albæ Duce non ſolum ſtipendia meruit, ſed Ducis inſigne commendatiſſimum expreſſit. Filium nactus ex Iſabella Caſtriota Johannem Bernardinum II. Neriti Ducem IV. iis erudivit inſtitutis, quæ ad uſum Reipublicæ pertinent. Magno Princeps ingenii acumine, imprimiſque clarus, gloriari ſolebat, dum quies Italiæ inſideret, ſe ſine ullo munere adeptum eſſe omnia, quæ haberentur ampliſſima. Annam Loffredam nobilem Ferdinandi Trivici Marchionis filiam in uxorem duxit, ea-

d que

78 Illuſtrioribus Italiæ Ducibus adnumerant Ammiratus, Campanilius, Zazzera, & Jacobus Wilhelmus IM-Hof.

79 Ammiratus, Campanilius, & Zazzera ibidem.

que abſque filiorum propagatione conceſſa; cum Catharina Toralda Pauli IV. Romani Pontificis nepte ſecundo junctus eſt, ſuſceptique filii Beliſarius II. Neriti Dux V. Franciſcus, Gaſpar, Vincentius, Hadriana, Iſabella, liberis omnino, poſteriſque caruerunt, quibus commune foveretur ſolatium, & memoria geſtorum Parentum ſuorum jucundius proderetur.

Itaque ad Andreæ Matthæi III. Adriæ Ducis VIII. filios revertentes, primogenitum videre eſt Johannem Franciſcum Marchionem *Bitunti*. Dorotheam Gonzagam Friderici Mantuæ Domini gnatam, neptemque Principis Altiliæ Friderici Regis ſoceri, ſibi jungens, dono inſigni per ea tempora pondo mille auri a Rege excepto, & ſuorum alacritatem excitavit, & opes familiæ ampliores reddidit. A Ferdinando vero Rege cum Pontifice Julio II. florentiſsimo exercitu in Gallos comparato Dux inter primos Bitunti Marchio electus eſt, & quum ad arma anno 1512 ventum eſſet, in Ravennati pugna cum Gallorum exercitus Duce Gaſtone Fuxenſi commiſſa, non prius deſtitit, quam inter mortuorum cadavera animam agentem Galli cœpiſſent(80). Priorique libertati vindicatum, in virtutis ſuæ honorem Rex Hiſpaniarum ipſum, nomenque ſuum benigniſsimis decretis adornavit.

Romanus quoque Pontifex Julius II. ſanxit, ut præter ſolitum duobus aliis tegumentis caput, acceptis vulneribus undique attritum, in Eccleſiis obvolveret; & ubi ipſe moraretur, omnis campanarum ſonitus interdicetur (81).

Ger-

80 Guicciardinus lib. 10. hiſt. Ital.

81 Factam illi hanc poteſtatem teſtatur Ammiratus, & Zazzera a Romano Pontifice, pro quo certamen commiſerat Ravennæ, ne cerebrum antea vulneribus quaſſatum clamoribus, ac ſonitu qu[illegible]eretur.

Germanus ſuus Johannes Antonius *Joja* Comes, & Adriæ Dux IX. qui Iſabellam ampliſsimæ Spinellorum familiæ duxit, toto orbe Sapientiæ fama celebratiſsimus Romano præcipue Pontifici Clementi VII. mira familiaritate adſtrictus, ad quem literas ſæpe miſit, in quibus præclaro poemate ſuo Sannazarii opus *de Partu Virginis* commendavit (82). Alii germani fratres, Johannes Baptiſta Dux diſertiſsimus, & Johannes Vincentius poſt Melphienſem Eccleſiam, & arcis S. Angeli præfecturam ſapienter adminiſtratam inter Purpuratos Patres cooptatus a Paulo III. (83) quo cum jura ſanguinis intercedebant ex Julia nepte Bertoldo Farneſio nupta, familiam ſuam apprime excoluerunt.

In Ducis Johannis Antonii ſinu, indulgentiaque educatus Johannes Heronymus I. Adriæ Dux X. per omnem nobilium artium cultum pueritiam, adoleſcentiamque tranſegit. De eo ſolemne habuit confiteri Alfonſus Cambi Eques ornatiſsimus, ac Scipio ipſe Ammiratus (84), quibuscum familiariter frequenter egit, quod de Scipione Africano Cato dicere ſolebat, ſolum ipſum noſſe omnia, cæteros alios velut umbras effugere. Studium philoſophiæ acrius, quam conceſſum Principi, pertractavit, retinuitque, quod eſt difficillimum ex ſapientia modum. Prima caſtrorum rudimenta in Italia didicit; nec licenter more juvenum, qui militiam in laſciviam vertunt, neque ſegniter ad voluptates, & commeatus titulum imperatoris,

 & in-

---

82 Recitat Poema Ciacconius in Clemente VII. ac ſummis laudibus extollit.

83 Felix Cantelorius in Elencho. Aubery in vita, Panvinius, Ughellus, & Caraſinus in Catalogo Epiſc. Melphis.

84 Videſis Ammiratum, qui cum eo familiariſſime egit; ejuſque plura opera typis edita vidit, præſertim tertias quaſdam rimas juxta Ovidii faſtos, in quibus de cœleſtibus corporibus agit.

& inſcitiam retulit, ſed noſcere provinciam, noſci exercitui, diſcere a peritis, ſequi optimos, nihil oppetere ob jactationem, nihil ob formidinem recuſare, ſimulque anxius, & intentus agere. Non ſane alias exercitatior, magiſque commendatus, quam in bello fuit, quod contra Turcas in ſacro fœdere Dux Adventitiorum concordi omnium Europæ Principum ſententia cum Ducis exiſtimatione, tum ſuimet ſplendore ſanguinis electus, adminiſtravit. Quæ dum conſiliis, ductuque ipſius acta fuere, ſumma rerum, & reciperatæ provinciæ in ejus gloriam ceſſerunt (85).

Nec ſpem modo, ac votum, ſed ipſius quoque voti fiduciam, ac robur publica felicitas a fratrum, ac filiorum ſuorum inſtitutione ſumſit. Porro germani Andreas Matthæus IV. Archiepiſcopus Cuſentinus, Antonius *Caſamaximæ*, *Rutiliani*, & *S. Nicandri* dominus, Claudius primum in aula S. Pii V. Pontificia enutritus, poſtmodum in Societatis Jeſu Religione triginta novem annorum curſu Præſes Generalis, decus, & præſidium (86), ac Dorothea ſoror ſcientiarum omnium cultu celebrata, dederunt certe magnum inſtitutionis fructum, & ſicut vetuſtior ætas vidit, quid ultimum in animo foret pro virtute adipiſcenda, ita ipſi quid in ea jam adepta. Pari ambitione certarunt ab Antonio mox laudato geniti Marcus Antonius, ac Vincentia. Primus eadem animi contentione literas, atque arma per-

---

85 Ammiratus Scriptor coævus, Campanilius, & Zazzera ſummæ gloriæ tanti Ducis adſcribunt, quod cum Equites, Principeſque ex Europa cuncta ad ſacrum fœdus ſponte convenidènt, in eo ſolum acriter diſſentiebant, quis eorum Dux foret, cui ſeſe ſubjicerent. Quod uſque adeo diſceptatum fuit, donec Adriæ Dux Johannes Hieronymus proponeretur, cujus imperio ſtatim omnes militiæ ſacramento ſeſe obſtrinxerunt.

86 Videndi ſunt Moreri in Diction. hiſt. Crit., & paſſim PP. Societatis, qui omni ævo tamquam Societatis columen habuerunt.

pertractabat. Secunda vero incredibili eruditione referta, linguarum græcæ, latinæque peritiſſima virilis maturitatis robur præ ſe tulit. Marchioni Bitecti e Caraphæorum præclariſſima gente nupſit, quumque ipſa, uti Marcus Antonius prole penitus caruiſſent, bona omnia ad Joſiam II. Adriæ Ducem pertinere decretum fuit (87).

Per idem tempus Johannis Hieronymi I. filii floruerunt. Et Albertus quidem Adriæ Dux XI. cum Beatrice Lanoja Sulmonenſis Principis ſorore matrimonio copulatus ſemitam longe ſtravit ceteris germanis ſuis virtutis, atque exemplorum. Hadrianus, ſecundo loco natus Cuperſani, Neritique domum iterum reſtituit (88).

Johannes Antonius Venetorum Reipublicæ ſtipendiis adſcitus Dux fuit glorioſiſſimus (89). Rodulphus Societatis Jeſu lumen ſplendidiſſimum in Indiis Orientalibus anno 1583 Martyrii lauream adeptus eſt (90). Horatius militiam ſectatus cum genitore, in memorabili pugna navali apud Echinadas Tribuni officio præſenti animo functus, ex ea pugna cum incolumis ex hoſtium manibus evaſiſſet, monaſticam ex voto apud Ciſtercienſes vitam anno 1576 profeſſus eſt, Eccleſiaſticæque diſciplinæ ſtudio præſtans, mox Calatiæ Eccleſiam adminiſtravit (91). Julium vero & Octavium Cardinales, & Romanæ Eccleſiæ, & totius orbis fama

87 Jacobus IM-Hof loc. laud. & Zazzera ex Ammirato.

88 Idem IM-Hof.

89 In Corcyra obiit Venetorum exercitus ductor. Zazzeta, & Campanilius.

90 Quem Beatorum albo adſcribi curavit Eminentiſs. Cardinalis Franciſcus Aquavivus, ſed fato correptus perſequi non potuit, quod quamprimum a conſanguineis ſuis perficiendum eſſe ſperamus. In Indiis Orientalibus die 5 Julii 1583 ſagittis confoſſus obiit.

91 Ferdinandus Ughellus in Italia Sacra Tom. 6. p. 581.

fama faſtis æternis conſignavit. Julium enim S.Pius V. a quo fuerat electus, virtutis & ſanctitatis rumore ſpectatiſſimum, dum animam ageret præſentem voluit, & ab eo in extremo agone corroborari (92. Octavius vero ſcientiarum, ac linguarum omnium publice lauream adeptus Peruſii, a Siſto V. Romano Pontifice Romam arceſſitur, variiſque magiſtratibus geſtis, Patrimonio Divi Petri, deinde Sacro Palatio præfectus fuit. Quaqua verſus frequentatus laudibus, a Gregorio XIV. Cardinalium Collegio adſcribi promeruit, & Campaniæ legatus tranſmitti. Mox Romam revocatus a Clemente VIII. nihil abſque eo decretum. Cum vero Gallia inteſtinis bellorum procellis quaſſaretur, legatus Avenionem deſignatur, ubi mira dexteritate publicas res, & Eccleſiaſticas complexus fuit. Romam reverſus ovans a Leone XI. Neapolitanus Archiepiſcopus renunciatur, eamque Eccleſiam omnibus liberalitatis, ingenii, ſapientiæque artibus locupletavit. Extincto Monaſterio S. Mariæ de Angelis a Paulo V. redditus omnes Cathedralis Eccleſiæ Capitulo addixit. Suppellectilem etiam xx. mille aureorum Monti Pietatis Neapolis legavit *. Quodque mirandum de eo fuit, in Comitiis Pontificiis, in quibus Innocentius IX. Clemens VIII. Leo XI. & Paulus V. creati ſunt, ea dexteritate ſe geſſit, ut ab ejus ductu omnes pendere tutum reputaverint (93).

Utque hæc ſecundo rumore per Italiam ferebantur, ita Johannis Franciſci filius Julius Antonius II. Co-

92 In laudem Julii Poema ſcripſit Johannes Baptiſta Amalthei Caracciolus in vita S. Pii V. Cabutius, & Cabrera. Ciacconius, & Victorellus in S. Pio V.

* In atrio Montis Pietatis Neapolis Effigies marmorea cum Epigraphe inſculpta de eo fuit.

93 Joſeph Caſtilionius carmen de eo edidit Andreas Victorellus in additione ad Ciacconium.

Comes Cuperſani promto ad honores capeſſendos aditu, patrui, patriſque ſui, non ſine dignitate, cultuque mores expreſſit. Ex Catharina Ratta avi ſui Andreæ Matthæi Adriæ Ducis VIII. uxore ſummis auctus eſt opibus. Iſta enim ex fraterna ſucceſſione, *Caſertæ*, *Aleſſani*, & *S. Agathæ* Comitiſſa aliorumque locorum domina facta univerſa bona ſua in Julium Antonium virum tranſtulit per donationem, & favore matrimonii, quod is cum Anna Gambacurta contraxit (94). Ad Gallos autem converſus, qui Duce Lauthrechio in regnum ſe effuderunt, licet feuda omnia fiſcus adrogaſſet ſibi poſt actum ab Hiſpanis triumphum, re tamen in Regis Conſilio exacte perpenſa, iterum vindicavit (95). Memoriæque proditum eſt, quod cum Duxglorioſiſſimus Aſcanius Columna ob poteſtatem ſibi a Rege factam, Adriæ Ducatum capere aggreſſus eſſet, vix auditum fuit ad Cellinum oppidum adventaſſe, mira animi præſentia mulieres ipſæ præſto exercitui fuerunt, ejecerunt, fugaruntque. Quod ingens ſane facinus grati animi memoria Andreas Matthæus, ſuique omnes perpetua vectigalium exemtione munerarunt (96). Julii Antonii germana ſoror iiſdem temporibus memoratur Iſabella Aquaviva S. Benedicti Cuperſani Ordinis Ciſtercienſis Abbatiſſa, ad quam anno 1569 5 Auguſti a S. Pio V. literæ datæ fuerunt, quibus perantiqua juriſdictio confirmabatur, quam Abbatiſſa mul-

---

94 Zazzera, & Campanilius hæc bona in Julium Antonium II. tranſiiſſe fatentur ex pactione habita cum Andrea Matthæo & Catharina Ratta uxore, dummodo ipſe Julius matrimonio copularetur cum nepte ſua Anna Gambacurta, cum dote XIV. mille aureorum.

95 Ex decreto authentico S.R.C. Neapolis 1529 probat Zazzera, & Campanilius loc. laud.

96 Facinus hoc tamquam ſingulare perpetua majorum traditione conſtare teſtantur mox laudati Zazzera, & Campanilius.

multis retro annis exercuerat in clericos omnes Terræ Caſtellanæ (97).

Julii Antonii filiorum natu major Johannes Franciſcus II. quo tempore Galli Neapolim obſidione clauſerant, cum eis arma conjunxit. Et initio quum tam prona omnia, quam poſtmodum adverſa habuiſſent, paternam ſectam, ſed non æquam ſortem ſequi adactus, in Galliam, patria, avitiſque bonis omnibus poſthabitis, ſe contulit. Turmæ Cataphractorum ab Henrico II. Rege præfectus, & Eques Ordinis S. Michaelis creatus, Commendaque inſigni, ac duobus Oppidis in Bria, ac Conterobor donatus fuit. Adhuc autem Regni rebus perturbatis Camillam Caracciolam inclyti Melphis Principis, Galliæque Mareſcalli filiam duxit. Auctuſque eſt ibi filio, filiaque in ſubſidium ſimul, & ſolatium (98). Joſias filius morte immatura, vix tredecim annos natus, præreptus, Gallicæ liberalitatis fructibus diu frui non potuit. Anna autem ſoror in gyneceo Reginæ Catharinæ Mediceæ educata Ludovico Dijaceto nobiliſſimæ ſtirpis Florentiæ, Galliæque quæſito Comitatu Caſtri Villani nupſit (99). Ex eo Scipio filius, clarique poſtea Principes de Ambliſe, Marchiones de Sy, & Comites de Bourlemont orti ad noſtra uſque fere tempora, quibus jam genus illud defecit, Aquavivo nomine, omnibusque inſignibus primorum Galliæ Magnatum functi ſunt (100).

Porro iiſdem temporibus, in quibus Johannes Fran-

97 Præter Ciacconium in S. Pio V. ſcriptum quoque reliquit Lambertinus de Jure Patron. art. 5. quæſt. 5. p. 1. lib. 2.

98 Zazzera, & Campanilius ibidem.

99 Jacobus Wilhelmus IM-Hof in Exegeſi hiſt. laudata. Notatque Ammiratus, & Zazzera.

100 Cum aliis multis fuſe omnia proſequitur Gamurrinus in hiſt. Genealog. Thuſc. & Umbriæ tom. 3. p. 314.

Franciſcus in Neapolitano Regno, & in Galliis verſabatur, germanus Balthaſar diſertus, & facile laborans, quod in patriis erat moribus, Hiſpanorum Regum cauſam non gravate, ſed gratuito defendens ſumma ope niſus eſt, ut Regibus ſuis Carolo V. Imperatori, & Philippo II. ejus gnato fidem ſtudiumque ſuum probaret. Itaque priori in bello Senenſi contra Gallos, poſteriori vero Oſtienſi Regis, Regnique fines fortiter tutatus eſt, ad Truentum contra Germanum ipſum frequenter acies inſtruxit, ne datam fidem frangeret. Unde beneficia, & patrocinia Regis ſui late patuerunt, *Bellantis*, *&* *Caſertæ* ditionem excepit, & ſuper iis Marchionis titulo auctus eſt (101). Mox filiis ſuis anno 1542 ex Hieronyma Cajetana Morconis Comitis gnata ſuſceptis de ampliando imperio plura, ac majora deſtinata fuerunt.

Major enim natu Julius Antonius III. celeberrimam Victoriam Lanojam Neapolitani pro-Regis neptem anno 1569. duxit, & in ejus gratiam Rex Philippus II. Caſertam Principatus dignatione mactavit (102). Germani vero, Franciſcus turmæ peditum bis mille Tribunus in Calabria conſtitutus contra Turcas, aſſidue ſe invictum a laboribus militiæ præſtitit, conſtanterque contra eos dimicavit, & Marcellus Archiepiſcopus Hydrunti ſacrorum diſciplinæ operam navavit admirabilem (103).

Nati ex Julio Antonio Andreas Matthæus IV. Caſertæ Princeps II. & Bellantis Marchio III. Balthaſar II. Regni Theſaurarius, Carolus, & Petrus, Duces

 præ-

101 Apud Zazzera, Ammiratum, & Campanilium, qui pro Hiſpaniæ Rege exercitum propriis ſumtibus comparaſſe tradunt.

102 Ex Regeſto Regiæ Cameræ circa annum 1569, quem utpote in tranquillitate Italiæ ortum decora omnia complexa fuerunt, ut adnotat Ammiratus.

103 Ughellus in Archiepiſ. Hydrunt.

præſentiſſimi, in eo ſtudio proferendæ domus elaborarunt quam maxime. Etenim Princeps Andreas Matthæus in Hiſpanias cum Comitiſſa Lemenſium aggreſſus iter, Principes omnes ſtupore corripuit ob inauditas plane opes, apparatuſque in Europa inviſos; ad eoſque ſpectandos frequentes ex Hiſpania cuncta Principis Aquavivi domum adibant (104). Maximis ſtipendiis (per ea potiſſimum tempora) aureorum quinque mille annuis a Rege Philippo donatus, in Flandriam exercitus tulit. Inde in Friſiam profectus, nulla ab ipſo virtutis gloria, nulla imperatoriæ artis magna exercitatio in eo bello abſuit. Nec multo poſt Timbergam ſe contulit, oppidumque munitiſſimum oppugnavit. Quumque in Belgio bellum ingens ab Imperatore Maximiliano gereretur, Grollam urbem in Gueldria, natura, arteque armatam mira dexteritate expugnandam tradidit. Pro quibus ab Imperatore Maximiliano II. humaniſſime complexus, cum Principiſſa Anna Polixena Preneſtain Comitiſſa de Furſtemberg Cæſaris ipſius agnata nuptias ſolemni pompa celebravit; & ab Archiducis Alberti Auſtriaci manibus, quo cum jura ſanguinis contraxerat, aurei Velleris inſigne accepit (105).

Cum

104 Opes, ac magnificentiam Caſertæ Principis, miraculi loco adſcripſit Ammiratus ſcriptor coævus, & Zarrera.

105 Ut primum ex Germania cum Uxore reverſus eſt Andreas Matthæus ad ſummum ſplendoris evectus, binæ in eum lites illatæ fuere ſuper Caſertæ Principatum. Prima a Duce Ramirez tamquam Regis donatario, qui Caſertæ Principatum ob adrogationem a Fiſco factam obtinuerat dono. Altera vero intenta ab heredibus Annæ filiæ Johannis Franciſci II. in Gallia degentis, qui vi decreti abſolutionis Andreæ Matthæi ipſis deberi tamquam ex primogenito deſcendentibus propugnabant, tum etiam quia ex pactione inter Gallos, Hiſpanoſque ſancita, in integrum, ut cum aliis in Galliis, Hiſpaniæque regnis viciſſim verſantibus conventum fuerat, reſtitui quærebant. Omnem lapidem moverunt, liteſque in judicio fuerunt. Sed cum ex parte Principis Andreæ Matthæi oppoſitum fuiſſet, poſſediſſe Principatum ex dotalibus juribus Proavæ viduæ Julii Antonii II. in ſumma aureorum XIVI constitutis, nihil plane reliquum viſum fuit, quod hujuſmodi creditoribus, & heredibus ex Principatu prædicto detractum adjudicaretur. Totum liquet ex actis in S.R.C. Neapolis judicationis confectis, apud Zazzeram, & Campanilium.

Digitized by Google

Cum vero ſolam filiam Annam ex priori uxore Iſabella Caracciola ſuſcepiſſet, ditiſſima totius fere Italiæ hereditas proximis agnatis acceſſit. Caſertæ ſolummodo Principatus ex Annæ Filiæ dotalibus donis nobiliſſimo Franciſco Duci Sermonetæ nuptæ, in Cajetanam familiam tranſivit (106).

Interea non prætereundum ex Alberto, & Adriano filiis Johannis Hieronymi I. Domum Adriæ, & Cuperſani fuiſſe reſtitutam. Adriano enim Genitor annuente filio natu maximo Alberto Comitatum Cuperſani tranſcripſit. Fuiſſe fertur Adrianus vir ſtrenuus, & qui ob poteſtatem ſibi a Comite de Miranda pro-Rege Neapolis factam purgandæ ab innumeris latronibus univerſæ Aprutii Provinciæ, plura agmina peditum, equitumque in eos duxerit. Cujus conſtantia, ac fama ferox exercitus effectus, nihil virtuti ſuæ invium, penetrandos aditus, inveniendumque tandem illorum domicilium, ac receptaculum. Fuit atrox in ipſis adituum anguſtiis prælium, pulſi tandem hoſtes, fracti fuerunt, ac longius ejecti.

Ejus natus Julius Nucum Dux Neritique, ac Comes Cuperſani Catharinam Aquavivam Beliſarii II. filiam, & hæredem duxit, domumque Cuperſani pingui patrimonio excitavit. Ab eo ortus Johannes Hieronymus in bello Italico contra Gallos, & præcipue in obſidione, & expugnatione Plumbini, & Portus longi, cui una cum filio Thoma Equeſtri militiæ præfectus interfuit, impigre ac feliciter ſe geſſit. Eaque Cuperſani Domus, quæ conſecutis temporibus ſuorum claritate ad ſummum dignitatis culmen evecta

 eſt,

106 Apud Jacobum Wilhelmum IM-Hof.

eſt, modo clariſſimi Cuperſani Comitis Julii Antonii poſthumi ſingularibus ubique Europæ Principum virorum artibus ſpectatiſſimi, adeo amplificata eſt noſtris temporibus, ut haud immerito principem locum in Regno ſibi aſſeruerit (*).

His itaque rerum omnium affluentibus copiis ditatus Princeps Albertus, longe conſpicuus filiis ſuis evaſit. Primogenitus Joſias II. Adriæ Dux XII. & Interamniæ Princeps Margaritam Ruffam e Principibus Scyllæ ortam ſibi junxit, & Joſephum Germanum optimis artibus Reipublicæ eruditum Romam tranſmiſit. Quod viri ſubactum judicium ſtatim perſpectum probatumque Romæ, Hiſpanicæ legationi deſignatum fuit (107); & ni immatura morte præreptus eſſet, proceſſiſſet honoribus longius. Margarita ſoror nobiliſſimo, ditiſſimoque Magdaloni Duci Diomedi Caraſæo nupſit, Dorothea altera inclyto Abellini Principi Camillo Carracciolo (108).

Vim autem illam, potentiamque principatus ampliſſimi Joſia genitus Franciſcus Adriæ Dux XIII. non oſtentavit ſolum, verum etiam fovit, auxitque. Cum Anna Concubletta Arenæ Marchionis gnata nuptiis copulatus, primoribus Italiæ Principibus conſanguinitate proxime conjunctus eſt (109).

Germanus vero Cardinalis Octavius Julii, & Octavii ſenioris Cardinalium nepos, poſt obitum Joſe-

(*) Fuſius proſequitur omnia circa inclytam Cuperſani domum ab Hadriano excitatam ſæpe laudatus Jacobus Wilhelmus IM-Hof uſque ad hodiernum Comitem Julium Antonium belli potiſſimum artibus ad miraculum eruditiſſimum; & notat Zazzera, atque Campanilius in Hadriano, & Julio filio cum Catharina Aquaviva nepte matrimonio ſociato.

107 Ciacconius in Innocentio X. De Cardinali Octavio Aquav.

108 Zazzera, & Wilhelmus IM-Hof loc. laud.

109 Videſis Scipion. Ammiratum in familia Concubletta, ſive Arena, Altimarum, & alios.

ſephi Archiepiſcopi Thebæi Romam venit Urbano VIII. P. M. Eccleſiam gubernante, cui ſtatim a cubiculo, ut aiunt, honorarius inſerviit. Mox ab Innocentio X. Aquarum Tribunali a ſecretis adſuit, & Signaturæ juſtitiæ judex. Patrimonio vero Divi Petri præfecto, partum ei rerum geſtarum gloria purpuratorum patrum inſigne Innocentius X. pronunciavit: Quum autem Legatus Apoſtolicus in Flaminiam profectus eſſet, Chriſtinam Suetiæ Reginam regio apparatu Alexandri VII. R. P. nomine in principatus Romani finibus excepit. Rumor eſt, quod maximi animi Princeps Urbem veterem contra Parmæ Ducem potentiſſimum tutatus fuerit, & ingreſſu prohibuerit. Conclavis quoque libertatem contra illos vindicavit ſæpius, qui etiam minis opprimere conabantur (110).

Franciſci natu major Joſias III. Adriæ Dux XIV. præſtantiſſimam Franciſcam CaracciolamJoſephi PrincipisTorellæ filiam uxorem duxit; cumque ob mortem Marchionis Arenæ vacuam factam hereditatem defuncti amitinus apprehenſurus in Calabriam profectus eſſet, fato ibi conceſſit, eamque gnato ſuo Johanni Hieronymo fruendam reliquit (111).

Itaque primigenus Johannes Hieronymus II. Adriæ Dux XV. & Interamniæ Princeps IX. poſt exercitas domi, militiæque res ampliſſimas Launoiam Ludoviſiam ſplendidiſſimis natalibus ortam ſibi junxit (112). Idque matrimonium ad majora nitenti decus ingens fuit, ac robur. Vixeruntque mira concordia

per

110 Ciacconius in ejus vita ſub Innoc. X.

111 Diſerte animadvertit rerum Italicarum diligentiſſimus Scriptor Wilhelmus IM-Hof in ſua Exegeſi hiſt. Gentis Aquav.

112 Accurate in ſuis Tabulis Hiſt. Genealog. deſcribit IM-Hof, quæ totam familiam uſque ad Principem Dominicum præſentem Adriæ Ducem XVI. complectuntur.

per mutuam caritatem, & invicem ſe anteponendo. Immatura morte ſublata Principiſſa Ludoviſia ſecundo nupſit Eleonoræ Ceciliæ Spinellæ ex Vici nobiliſſimis Marchionibus, Ducibuſque de Aquaro, & Tarſiæ Principibus, ortique ab illa Dominicus Adriæ Dux XVI. & Interamniæ Princeps X. Trajanus, Rodulphus, Iſabella, aliique (113). Nec multopoſt Princeps Johannes Hieronymus bello providus, & fortis, cum Italia novis bellorum tumultibus, & poſt longam ſeculorum ſeriem repetitis afflicta eſſet, & ipſe Vicaria poteſtate per Italiam univerſam fungeretur, medios inter dimicantes exercitus in Hiſpanias tranſmigravit. Quumque infinitam prope bonorum jacturam paſſus eſſet, Hiſpaniarum Rex Philippus V. & honoribus, & annuis redditibus opulentiſſimis compenſavit.

De Franciſco Cardinale omnis ævi, omniſque memoriæ facile Principe differentibus, haud opus ingenio, ſed memoria, ac recordatione. Maximis provinciis per quinquaginta fere annos impoſitus non modo par negotiis, ſed ſupra ſemper fuit. Nova non ſunt, quæ in Hiſpaniis Legatus Eccleſiæ pro Apoſtolicæ Sedis amplitudine, quæque poſtea Romæ Hiſpani Regis nomine, pro illius, atque Regnorum dignitate æque contulerit. Seculi noſtri deliciæ, atque ornamentum, quem amorem in Patriam ſuam oſtenderit, ignotum non eſt, cui in extremis conſtitutus pretioſiores auri, argentique ſupellectiles legavit (114).

Do-

113 Quos complectitur eruditus IM-Hof in ſuis tabul. Geneal. famil. Aquav. ibidem.

114 Ex ejus teſtamento publice evulgato, in quo præter alia pia legata candelabra argentea auro contecta, mireque elaborata Divi Januarii Eccleſiæ (vulgo dictæ il *Teſoro*) Neapolis, quem ubique veneratus fuerat, inſervienda perpetuo reliquit. De ejuſdem egregiis facinoribus, non rumor eſt ſolum Romæ, atque in Hiſpaniis, ſed traditione poſteris commendata, perpetuo omnium animis infixa memoria hærebit.

Digitized by Google

Dominicus autem Princeps, & Rodulphus hiſce parentibus eruditi, quum in Hiſpaniis magnifice verſati ſint, petitione tamen honorum abſtinuerunt per ambitionem præpoſteram. Breviuſque iter crediderunt amplificandæ avitæ claritudinis militiæ nomen dediſſe. Utque nonnullos favor ſolummodo, aut nobilitas, ita hoſce dexteritas, labores, aſſiduitas, geſtæque res eximiæ ad famam protulerunt. Quæ proinde in Hiſpaniis, in Italia, in Sardinia, in Sicilia, & in Africa factitarunt, quæ adgnationis jura cum Principis Pii Cataloniæ pro-Regis filia Princeps Dominicus junctus ſplendidiſſima contraxit, quæ munera obivit, quos honores bello, ac domi elicuit, quæve Romæ, & in Romano Principatu Tajanus Princeps & ipſe ampliſſimus, quem numquam ſatis vi, majeſtate, atque auctoritate expreſſimus, uti uberiorem hiſtoricæ diſſertationis molem ſibi vindicant, ſic, cum ſuperis placeat, alias conſulto aggrediemur.

Interea non omittendum decus ingens, quod Iſabella germana præſtantiſſimo Balneoli Duci, ac Forani Principi Philippo Strozio nupta familiæ ſuæ adjunxit. Stroziorum enim gentem a primis ipſis Florentinæ Reipublicæ cunabulis exploratum eſt, non Italiæ modo, ſed Europæ totius fines non tantum caſtris, armiſque tenuiſſe, quam fama, ac triumphis. In Gallia præſertim fide, atque auctoritate ſua tot expeditionibus, tot præliis, ſeu fortitudine adverſus hoſtes, ſeu patientia, ac labore pene adverſus ipſam rerum naturam opus fuit, ſingulare nomen frequenter adepta eſt. Mirum autem, quod ſecundæ res lætitia, ac dominatione tantos Principes tranſverſos trudere numquam

va-

valuerunt a recte intelligendo, atque conſulendo. Principum amicitia, Regum quoque ubique Europæ inclaruerunt. Initio vero Principatus Florentini unus & alter Philippus præclare commune Majorum ſuorum deſiderium expleverunt, quod nobiliſſimis Italiæ familiis conſanguinitate copularentur. Junior enim cum Clarice Medicea, Galliarum Reginæ Catharinæ amita, ſociatus matrimonio, Carolum V. Cæſarem domus ſuæ Florentiæ, tamquam unius orbis Terræ miraculi, atque immenſarum opum ſpectatorem, & laudatorem habere promeruit. Ex eo ortus Petrus unus ex quatuor Galliarum Mareſcallis ab Henrico II. Rege creatus, & Leo nepos ad Solimanum II. legatus primum profectus eſt, poſtmodum paternis ſumtibus in eum claſſem tulit. Secutæ ſunt aliæ conjunctiones cum Sabelliis, Frangipanis Tulſæ, Fliſcis, & iterum ac ſæpius cum nobiliſſimis Corſinis (115).

Quamquam igitur omnis virtus homines ad ſe allicit, facitque, ut eos diligamus, in quibus ipſa ineſſe videatur, nihil eſt tamen amabilius, nec copulatius, quam cum morum ſimilitudine ſanguinis ipſa conjunctio. Cum itaque Aquavivum genus omnes omnium claritates ſemper complexum ſit, ultimus quaſi cumulus ceteris ſplendoribus acceſſit, ut inclytæ Stroziorum familiæ copulatum, cum glorioſiſſima quoque, clariſſimaque Corſinorum gente, cujus auſpiciis univerſalis modo Eccleſia, CLEMENTE XII. incredibili felicitate regnante adminiſtratur, aliqua adfinitate conjungeretur.

ORA-

115 Videſis Eugenium Gamurrinum in hiſt. Genealogica Hetruriæ, atque uberius animadvertere eſt omnia authenticis Scripturis firmata in celeberrima Bibliotheca Stroziana Florentiæ.

ORATIO PANEGYRICA.

GENERI hominum illud profecto eſt prope natura datum, uti qua in familia laus aliqua forte floruerit, hanc fere, qui ſunt ejus ſtirpis, quod ſermo hominum ad memoriam patrum ſuorum virtute celebratur, cupidiſſime perſequantur. Quibus hi rudimentis, ac veluti præceptis inſtructi, quamvis parentes quandoque ſuos numquam viderint, tamen & natura ipſa duce, quæ plurimum valet, & aſſiduis domeſticorum ſermonibus excitati, in paternæ gloriæ ſimilitudinem deducuntur. Multa geſſerunt poſtmodum præclara, multa contraxerunt, magnas partes

habuerunt negotiorum publicorum, frequentiſſime crediti ſibi populi fuere, in pluribus Provinciis eorum verſatum eſt imperium. Quid plura? cum magnitudine animi; & ſapientia vitam parentum, ac majorum ſuorum & conſuetudine expreſſerunt. Non ita tamen longius proceſſiſſe uſu, experientiaque veterum ac recentiorum temporum compertum eſt, quin maximis ſupervenientibus quandoque cauſis, quod cum ſpe magna fuerat aggreſſum, id non exequi uſque ad extremum valuerint. Licet enim delectaverit ampliſſimus civitatis gradus, ſella curulis, faſces, imperia, triumphi, denique imago ipſa ad poſteritatis memoriam prodita; Sollicitudo tamen aliqua, aut major quidam metus ab incepto curſu revocavit. Quo enim illa omnia nunc abierunt? ubi cœlo certantia opera defluxerunt? Quid in omni retro fere Principum progenie? duo, tres in una domo, & vix fuerunt: in prima ipſa Julii nec ultra ſextum etiam adoptio prorogavit. Claudiorum etiam inclyta progenies vix Imperii majeſtatem delibare, aut attingere potuit. Quandoquidem in unaquaque Republica infinita prope eſt multitudo eorum, qui aut propter metum pœnæ delictorum ſuorum conſcii novos motus converſioneſque Reipublicæ quærant, aut qui propter inſitum quemdam animi furorem diſcordiis civium, aut ſeditione paſcantur,

tur,

tur, aut qui propter implicationem rei familiaris communi incendio malint, quam ſuo deflagrare. Qui cum auctores ſunt, & duces ſuorum ſtudiorum, vitiorumque nacti, in Republica fluctus excitantur, ut vigilandum ſit iis, qui ſibi gubernacula patriæ depopoſcerunt, enitendumque omni ſcientia, ac diligentia, ut conſervatis iis, quæ fundamenta ac membra Reipublicæ jure merito nuncupantur, tenere curſum poſſint, & capere tranquillitatis illum portum, & dignitatis. Hinc propterea, qui ita ſe gerebant, ut cogitationes ſuæ, ac facinora optimo cuique probarentur, Optimates vocabantur. Ex eorum autem genere clariſſimo, qui præ ceteris voluntati, commodis, fideique Reipublicæ ſibi creditæ deſervire viſi ſunt, ipſi profecto Optimates clariſſimi, Principeſque Reipublicæ haberi recte meruerunt; quos omnia Reipublicæ cauſa perferre paratos neque periculi tempeſtas, neque honoris aura potuit umquam de ſuo curſu aut ſpe, aut metu dimovere. Offenderunt quandoque apud graves ceteroqui viros, ſed populi rectis judiciis, atque commendatiſſimorum Principum omni ſignificatione floruerunt. Hanc viam etſi aut aſperam, aut arduam, aut plenam eſſe periculorum & inſidiarum non inficiar, cum majoribus præſidiis oppugnetur Reſpublica, quam defendatur, attamen hæc via eſt, hæc ratio Reipublicæ ca-

peſſendæ, imperiique, ac gloriæ aucupandæ. Quæ porro auctoritas in feliciſſimis potiſſimum Romanæ Reipublicæ luminibus tanta fuit, ut his tantummodo in theatro plauderetur, hi ſuffragiis, quod contenderent, conſequerentur, horum nomen, orationem, vultum, inceſſum omnes venerarentur.

Dum hæc memoria repeterem nullum majus exemplum, aut luculentius afferri poſſe exiſtimavi, quam illud, quod non recentibus modo, ſed vetuſtiſſimis etiam temporibus Gens Aquaviva monumentis æternis conſignavit. Cum enim gens hæc immortalis, cujus memoria digna omnis imperii gloria ſemper fuit, octingentis potiſſimum ab hinc annis in Italia non unius modo Principis ſui conſiliis, auctoritate, & magnificentia conſtituta, ſed perpetua majorum ſuorum virtute, ac ſapientia illuſtrata decus & honorem ſuis omnibus, utilitatem Reipublicæ ſibi commiſſæ incredibilem, incrementum virtutis,bonorum deſiderio voluptatem prope divinam attuliſſet, una profecto viſa eſt principem ſibi locum inter clariſſimos non Regni Neapolitani modo, ſed totius orbis Optimates vindicaſſe.

Quod igitur nullo umquam tempore in Europa laudationis, atque admirationis genus prætermiſſum eſt, quibus ego modo viribus exequar? tanto profecto ſecurius, quod neque ſi rem laude

di-

digniſſimam verbis exornavero, nimius in deprædicanda illa videri poſſim, neque ſi magnitudine illius vincar; metuendum certe habeam, ne quid ex hujuſmodi meritiſſima commendatione ingenii culpa detriviſſe exiſtimer. Sed ſatis pro virili mea factum arbitratus ſum, immenſum opus laudabili conſilio aggreſſum perficere; cum ita de ſummis Principibus uſu comparatum ſit, ut qui tantum res maximas recenſuerit, ſatis abunde laudaſſe videatur. Quis enim ſingula pro merito proſequatur? Rem ne ipſam? at illam ut incomparabilem virtute, prudentia ſingularem, inſtituto honeſtiſſimam, eventibus glorioſiſſimam judicamus, ita dicendi copia prorſus imparem. An Principes ipſos ſingillatim? qui cum fuerint præclare de Regibus omnibus, Regnis, populis, privatiſque hominibus meriti, & ampliſſima ſemper honorum inſignia per fidem, & induſtriam conſequuti, nihil ipſis dignius cogitari poteſt. Forſitan cauſas? an quod utilitatem Patriæ ob oculos, quod favorem bonorum omnium in conſilio habuit, quod de eximia, rectaque fama ſibi, ſuiſque relinquenda tantummodo ſtuduit? quod parem ad magnificentiam ſuos non verbis & ſermonibus, quod cuivis in promtu, ſed quod rariſſimum eſt, exemplorum ſtudiis excitare voluit? Sint ſane hæc magna, quæ revera magna ſunt, ego autem illam in tantis opibus, tanta for-

tuna,

tuna, tanto ſanguinis ſplendore liberalitatem in ſuos, memoriamque Reipublicæ ceteris virtutibus omnibus antepono. Quam in novo genere bonitatem inuſitatam in claris, ac præpotentibus Principibus non modo aſpernari, ac refutare, ſed complecti etiam, & augere debemus. Et eo magis, quod videmus tantopere apud populos, Reges, atque Imperatores valuiſſe, ut nihil illi detrahi potuerit, quod non aut poſterorum memoria revocaverit, aut Hiſtoricorum omnium conſenſio reſtituerit. Quoniam autem tam uberrimæ gloriæ ſegeti ſinguli ex hac familia mirabiliter reſponderunt, de omni ejuſdem ſtatu, de genere virtutis, atque inſignium dicam, contendamque, ſi modo id aſſequi potuero, ut in hac confuſa vetuſtiſſimorum temporum caligine nihil a me, quod ad rerum potiſſimum publicarum ſplendorem pertinet, prætermiſſum eſſe videatur.

Primum itaque eos, quibus eſt antiquitatis aliqua notitia, meminiſſe velim, quibus olim modis nobilium gentium dignitas proferri conſueverit. Sunt qui profectum putant ex moribus quibuſdam Germanorum, ex quibus omnem nobilitatis fontem in Italiam potiſſimum derivaſſe autumant. Verum ejuſdem origo longe melius ab eo ritu repetatur, quo nobiles in Equitum, aut, ut olim loquebantur, in Militum ordinem cooptari mos fuit. Cujus equidem uſus cuna-

bula

Digitized by Google

bula poſſem plane luculenter ex antiquiſſimorum temporum latebris eruere. Poſſem oſtendere, quo pacto apud priſcos Germanos (quo eodem nomine etiam Sviones, & Gothi cenſebantur) ſapientiſſimo inſtituto arma ſumere ſuo arbitrio liceret nemini, niſi prius civitas ſuffecturum probaviſſet. Tum in ipſo conſilio vel Principum aliquis, vel pater, vel propinquus ſcuto frameaque juvenem ornabant. Ex quo facile licet conjicere apud gentes, quæ regnabantur, poteſtatem illam unius Regis fuiſſe, aut quibus ipſe conceſſiſſet. Indeque mos proceſſit, ut ætate adhuc Juſtiniani Cæſaris non eſſet apud Germanas gentes conſuetudo, ut Regis cum Patre filius pranderet, niſi prius a Rege exterarum gentium arma ſuſcepiſſet. Quod Audoinum Regem de Alboino filio reſpondiſſe hiſtoriæ teſtantur, profectumque mox Alboinum arma ſuſcepiſſe a Rege Gepidarum Turiſindo. Itaque nobiliſſimis quibuſque Principes ipſi hunc honorem conferebant variis temporibus, & maxime inter coronationis ſolemnia, ut a Romanorum Imperatoribus frequentiſſime factitatum novimus; ſive etiam pridie illius diei, quo prælium inſigne committeretur. Conſecutis autem temporibus, quibus principes poteſtatem equites creandi etiam in amicos contulerunt, infinitus prope eorum numerus pro armata, togataque poſtmodum militia auctus eſt. Sed non de iis

iis ſermo nobis eſt in præſentia, aliiſque, qui fucato quodam nobilitatis ſplendore inter Equites adſcripti memorantur. Sed ea lux nobilitatis, ac ſplendoris unicuique AQUAVIVAM gentem vel longiſſime intuenti oboritur, ut impoſſibile prorſus ejuſdem principia inveniri agnoſcatur.

Priſcis enim æque, ac prorſus immemorabilibus Neapolitanæ Reipublicæ temporibus AQUAVIVA gens honorum inſignibus onuſta memoratur, perpetuaque Majorum ſuorum ſerie, Feudorum dignitate præſtantem, ab antiquiſſima Aquavivi Oppidi dominatione, quo nullum majus principium in Italia jactari poteſt, egregium nomen traxiſſe eruditi omnes ſuſpicantur. Quoniam autem in graviſſimis illis temporibus, atque in ruinis everſæ, ac penitus effuſæ Italiæ verſamur, quonam pacto aggrediar ad illa maxima, atque ampliſſima, quibuſve initiis ſeſe protulerit, penitus ignoro. Ob fædam enim illam ex barbarorum excurſionibus auctam Italicarum gentium calamitatem ſtudiis ubique militaribus, uti liberalibus ipſis diſciplinis apud pleroſque obſoletis, cum undique tantarum belluarum impetu, atque exercitibus labefactaretur, hominibus etiam & ſummis ducibus partim ætate, partim diſcordiis, partim horrore inuſitato conſumtis, ſolam fere AQUAVIVAM gentem in dubia illa Italiæ tempora reſervatam, diuturnoque ſtudio laudis, fidei,

ac

ac virtutis inflammatam & Reges ipſi, & populi animadverterunt. Cum tot certamina aut ab aliis neceſſario ſuſciperentur, aut ſubita florentiſſimarum Urbium everſione incendia orirentur, genus iſtud ad labores minime impigrum, imo ad pericula ſubeunda pro ſuis fortiſſimum, ad uſum, ac diſciplinam militarem peritiſſimum, ad conſilia ceteroqui prudentiſſimum, incredibile dictu eſt, quot exercitus fuderit, quot Civitates immaniter obſeſſas ac populatas in libertatem vindicaverit, gentemque crudeliſſimam extremo exitio tradiderit. Ut primum igitur AQUAVIVUM nomen in Italia X. Eccleſiæ ſeculo intellectum eſt, Comiteſque AQUAVIVÆ SANCIUS, TORTUARIUS, & ODDO ſpectati ſunt, non multo poſt in celeberrimo RAINALDO animadvertimus veſtigia priſca ſplendoris non preſſa leviter ad exigui prædicationem temporis, ſed fixa ad memoriam totius Italiæ ſempiternam. Verum hæc aliaque, quæ ANDREAS à Friderico Cæſare Regni Neapolitani moderator conſtitutus perfecit, ita prætereamus, ut tamen intuentes & reſpectantes relinquamus. Ad RICCARDUM I. quia ipſe ad ſe jandudum vocat & quodammodo abſorbet orationem meam, contento ſtudio, curſuque veniamus. Is enim fuit, qui tanta gloria, tantaque virtute & ſuis imperavit, & Regum ſuorum ſplendoribus operam navavit, ut vix alius quiſpiam in Europa

tunc temporis inveniatur, qui majori feudorum multitudine gloriari potuerit. Minime vero dubitavit, quin difficillimis muneribus, & ex quorum adminiſtratione bonorum, malorumque publicorum haud exigua ſpes penderet, RICCARDUS præficeretur. Quamdiu enim Sicilia adverſus hoſtes Caroli I. Regis defenſa ab eo fuit, omnem formidabilis exercitus perniciem evitavit. Maximarum vero copiarum manus in Meſſanam potiſſimum eruperat, eamque fortiſſima obſidione clauſerat. Clara itaque Civitas undequaque clauſa præſidiis, circumdata operibus, machinis quatiebatur aſſiduis; eique ad vim inferendam quidquid vel indignatio roboris vel obſidionis ratio ſubminiſtrare poterat, diligentiſſime admotum fuerat. Jam obſeſſorum multos fama, aut morbi conſumſerant, reliqui numerum magis, quam robur retinebant; quod laboribus adtriti, vigiliiſque exhauſti penitus ejecti. Adverſus tot tantaque mala unus omnino conſtans RICCARDUS dux ſuorum, quos propriis ſtipendiis collegerat, imbecillitatem, metumque, animi ſui firmitudine roboravit, hoſteſque tædio adfectos tandem obſidione repulit, regnumque ipſum ſartum tectum Carolo Regi conſervavit. Quod quidem Regi mirifice placuit, quumque ipſe exteris in nationibus verſaretur, conſentientibus omnibus Regni ſuffragiis trium-

triumphorum decus decretum fuit. Neque minus valuit Germanus Frater RAINALDUS II. quem Langobardorum ſeveriſſimis legibus addictum, cum pro ſalute Reipublicæ maxima gerere lubentiſſime ſtuderet, earum ſeveritatis judicii minime pænitebat.

Quo quidem politiſſimo Parentum ſuorum judicio non minutim, ſed affatim confertimque ab omnibus hauſto non mediocria acceſſerunt honoris inſignia CONRADO I. AQUAVIVO, qui poſtea publico nomine, & poſtquam Regni Neapolitani magna pars eſſe cæperat, graviſſimis in negotiis frequentiſſima habuit, expreſſitque. A Roberto Rege egregiis novorum feudorum titulis decoratus, nec multo poſt ſtabulo Regio Præfectus, magnorum operum ſemper conſcius, magnoque ingenio Princeps refrænandus potius à gloria, amputandaque plura fuerunt ſuæ amplitudinis ſtudio, quo mirum in modum æſtuabat, quam inferenda.

Nullo autem illuſtriore argumento multis ab hinc ſeculis patefactum eſſe putem, quanti ſit vel ad communem utilitatem, vel gloriam in bono induſtrioque Principe civiles artes omnes ſplendeſcere, quam quod AVERARDUS I. & CONRADUS Sancti Valentini Comites poſterorum memoriæ tradiderunt. Quid autem de CONRADO III. ac de BERARDO dicam, ut genus hoc ipſum

cognoſcatur? Tempus enim eximitur non multitudine tantum factorum, quam amplitudine, ut meminerit omnes exiſtimaverintque rectius, quam ulla cujuſquam oratione poſſit explicari: Tot legationes, tot Provinciarum adminiſtrationes, tot aliæ profectiones, quarum pars hic multo maxima enumerari non poteſt, quid aliud ſignificarunt, quid aliud profecerunt, quam ut avitam ſuorum gloriam locupletarent? Magnificentiam autem GUALTERII, qua multitudinem prope infinitam bonorum in Italia univerſa adminiſtravit, hic ego quomodo prædicem? quam ille quidem cum non in propriam modo, ſed ſubditorum quoque ſuorum utilitatem conderet, quid vicinorum ipſa conjunctio redoleret? Quid cunctorum hominum fama loqueretur? Hæc vero non loquuntur ſolum, verum etiam perſonant, quod illius comitate, prudentia, ac dexteritate frequentiſſima ubique celebritate, atque clariſſima luce lætati fuerunt.

Quod ſi cetera omnia abeſſent, quæ incredibilem quandam AQAVIVÆ gentis claritatem oſtenderent, augerentque, ſatis probata omnium judicio videri poſſet; quod cum tantam feudorum, ac ſubditorum multitudinem jactarent, & memorati Principes, & MATTHEUS I. ejuſque filius FRANCISCUS viri ornatiſſimi, iis quidem non tantum imperio, quam, quod inter homines ſummum

mum eſt vinculum , fidei religione tenerentur. Eo enim imperio nuſquam abuſi ſunt, quo majora inſignia, aut bona extorquerent, aut iis tamquam piſcatorum, aut aucupum eſcis cetera omnia obtruderent, quam Patriæ, ſuorunmque commoda animo agitarent. Sed illo univerſitatis vinculo, juſtitiæ fundamento ac conſorte, ſine qua nulla res Rempublicam continet, ſeſe Patriæ adſtrictos devoverunt. Hinc porro licet duriſſimis temporibus ſuis quandoque clades, fames, vaſtitas ob oculos verſarentur omnium, hæc potius ſubire, quam fidem exuere maluerunt. Non te jam ciebo Sagunte fidei erga Romanos magnum, ſed triſte documentum. Non vos nominatim referam Italiæ fidiſſimi populi; qui parem ob cauſam ejuſdem Annibalis, poſtquam ad ſummum ſpei fortuna, ferociaque provecti, fraudes, minas, conſtantiſſima fide ſubſtinuiſtis. Comitatæ olim profugos liberos Matres, ſuos maritos in exilia conjuges, propinqui audentes, conſtantes generi, contumax etiam adverſus tormenta ſervorum fides. Sæpe exſcindi urbes ſuas, ſeque cum conjugibus, ac liberis, aris, focisſque cremari pertulerunt, nullo alio precio exitus, quam fide data. Propriora nobis exempla, imo luculentiora non ſolum ii mox laudati, ſed MATTHEUS alter LUDOVICUS, ac NICOLAUS AQUAVIVI ſuppeditabunt, nihil jam aliud, niſi fidem curan-

tes.

tes, cum ſubditos ſuos extra regnum conſtitutos ab Aſculanis Picænis quotidie expoliari, vexari, immaniterque turbari audiviſſent, non ſine magno dolore tulerunt; neque id omiſerunt, quo ſatis factum eſſet eorum malevolentiæ, atque crudelitati. Regem Carolum II. ad apertum bellum ipſis indicendum adegerunt. Numquid hoc mediocri virtute effici poteſt, ut tanti Principes, & in tanta fortuna ſuorum, tanta oppugnatione maximarum rerum tanti ducant & afflictos, præſertim & abſentes, ut vel oblioviſci ſuorum non poſſint, vel ſi meminerint, jure gentium ipſis opem ferre teneri ſeſe noverint?

Verum enim vero ſicut hæ, aliæque virtutes amabiles omnibus gratæque probabantur, ita cum aliis conſociatæ, junctæque non modo delectarunt, verum etiam admirationem expreſſerunt. Una, quam proferam adiciamque, exemplo erit Principibus exiſtimatio. Non enim parum refert, qualis quis ab omnibus exiſtimatur. Omnes enim niſi ita de præclariſſimo Antonio I. ſuæ tempeſtatis Adriæque Duce feliciſſimo opinati fuiſſent, ut & poſſe omnia utilia agere, ac meditari, nihil, aut certe parum ex laboribus ſuis, induſtriaque ſuſcepiſſet. Sic ab eo multas pugnas feliciter pugnatas eſſe habemus, quod plurimum auctoritatis in Duce foret. Novit plane Demetrius Albornotii Ægidii Cardinalis Romanæ

manæ Eccleſiæ Legati Nepos, quanti fuerit clariſſimi Ducis contra Aſculanos habita exiſtimatio. Iterum ac ſæpius, iterumque Galli teſtati ſunt, quantum roboris Caroli II. copiis acceſſerit ſua, quibus imperabat non minus auctoritate, quam Ducis eximii opinione. Hinc plane videor non eum dumtaxat fructum, quem à gratiſſimo Rege S. Flaviani comitatu, aliisque inſignibus donatus excepit, ſed eum ſane ampliſſimum retuliſſe à militibus ſuis, quorum ante oculos magnæ imagines, Gentiſque exiſtimatio obvolvebatur. Quæ quidem opinio omnium animis penitus infixa LUDOVICUM II. Cuperſani Comitem adeo comitata fuit, ut in turbulentiſſimis Regni temporibus à Maria Regina ampliſſimo imperio contra ferociſſimum Andriæ Ducem tranſmiſſus ſuorum animos ad gloriam imitatus mirifice proſequutus fuerit. Hinc plane mutuus amor ſucceſſit & imperantis, & ſubditorum. Quot bella, & quanta ſuſcepiſſe arbitramini; quod cives ſui, vel injuria affecti, quod à prædonibus ſpoliati, retenti, non ne bello proſequeretur, ſi opus eſſet? ſi minus injuriam inultam, impunitamque minime dimitteret. Si qua proxima civitas, ſi qua natio exterarum gentium feciſſet aliquid in civem ſuum, nonne publice vindicaret? Tamquam enim majeſtate Romana ſtante olim Romanæ Reipublicæ imperio recolebatur nomen AQUA-

VI-

VIVUM, conſternationemque ore, vultu, ac nomine ipſo ſimulabat; abire alias in terras jubebantur, recuſantes impellebantur. Potuiſſe autem hæc omnia per illa potiſſimum tempora ANDREAM MATTHÆUM I. Adriæ Ducem II. BONIFACII IX. ac Ladislai Regis conſanguineum dubitari minime poteſt. Florebat opibus, auctoritate, Principum amicitia, ſtudio populorum, rebus proſperrimis, quæ ferme ea ſunt, quibus gentes maxime adjuvantur, publicaque ſuſcepta patrocinia in multa licet rerum varietate facilius convalidantur. Quæ conſecuta fuerunt eximiæ gentis ſuæ ſplendore, ſingula narrare ſuperſedeo. Unum, quod ad inſtitutam orationem apprime pertinet, præterire non poſſum. Qui rebus ſuis, inſignibus, atque ornamentis abunde fruebatur, ex Italiæ finibus maximo locorum intervallo, temporibus infeſtiſſimis excitus à Ladislao Rege, Johannam ipſius Germanam invictiſſimo Auſtriæ Duci Gulielmo matrimonio ſociendam ad Germaniam eſt comitatus. Quis conjectura dicam, non oratione complecti poſſit, quæ Dux ANDREAS tot regiones, tot regna peragrando nobilitatis, atque exiſtimationis veſtigia reliquerit. Quem enim invenerimus, qui aſpernetur oculis rerum pulchritudinem, non odore, ut ita dicam, ullo, non tactu, non ſapore capiatur? Auribus excludat omnem ſuavitatem? Quæ omnia cum ad

ip-

ipſam animi conſtantiam referantur, difficilius profecto erit, tantum hominem reperiri, qui ſine caſu aliquo, aut prolapſione ac ipſa rerum jucundiſſimarum varietate eam ingredi virtutis & gloriæ viam poſſit, de qua non modo infirma ætas, ſed etiam corroborata ejicitur. Quamobrem multi & noſtra, & majorum noſtrorum tempeſtate ſummi homines clariſſimique fuerunt, quorum cum effrænæ cupidines deferbuiſſent, eximiæ poſtea virtutes extiterunt. At vero inter Principes & ſplendore, & ſanguine illuſtres unus plane excelluiſſe videtur ANDREAS MATTHÆUS, dicam enim confidentius, atque apertius. Vix autem in Patriam regreſſus, imperatorio munere Ladislai Regis exercitus functus fuit. Novitque Tarentum, qua nova belli gerendi ratione, quamquam ab hoſtibus aggreſſus eſſet, extemplo iis præſto fuit, extemplo quoque non modo certamen commiſit, ſed in ipſum diſcrimen aciemque deſcendit, ſuccenturiatos quoque abditoſque laceſſivit; nec prius deſtitit, quam hoſtes fuſos, fugatos, caſtris exutos, in flumen, ac mare proximum demerſos vidit.

Interea ſi oculos ad ANTONIUM II. Adriæ-Ducem III. convertamus, nihil plane reliquum eſſe poteſt, quod ad dignitatem nominis ſui pertinere non poſſe videatur. Ut enim Ladislaus rebus regni compoſitis AQUAVIVI nominis opera, atque con-

filio,cum ad illud illuſtrandum grati animi memoria teneri ſeſe animadverteret, ANTONIUM cum Maria uxoris ſuæ ſorore matrimonio ſociavit. Satis autem multa egregiæ familiæ, boniſque omnibus hæc eſſe debuerunt, non autem ſatis Regi ipſi viſa ſunt. Qui ad illam nuptiarum ſolemnitatem Neapoli plurimorum menſium ſpatio celebrandam,magnificentiam apparatus,comitatumque publica,regiaque pecunia ſupeditavit. Nonne hæc mira laus eſt, quæ non Pœtarum dumtaxat carminibus,non annalium monumentis celebrata, ſed prudentium quoque judicio expenſa fuit? Audire adhuc videor, concurſantes ubique per civitatem ordines omnes, publiceque feſtivis vocibus, non minus Regium nomen, quam AQUAVIVUM reſonare. A cæteris vero fratribus ſuis PETRO BONIFACIO IV. ac JOSIA V. Adriæ Ducibus non minus aliquid amplitudinis patratum novimus, qui non uni Provinciæ addicti, ſed omnibus porro, quotquot e Republica forent, ea ſane præſetulerunt argumenta ſplendoris, ut laudatiſſimo cuique oratori negotium faceſſere videantur. Joſias enim & navalibus expeditionibus pro Alfonſo Aragonio Rege, & terreſtribus contra publicæ tranquillatis perturbatores ad necem uſque iterum, & ſæpius evocatus, non libidine, non turpibus impenſis cupiditatum, atque jacturis, non ſpe ſplendoris amplificandi labantem

tran-

tranquillitatem patriæ excepit, corruere non ſivit, fulſit, & ſubſtinuit re, memoriamque publicam reliquis virtutibus omnibus antepoſuit.

Qua quidem cura publicarum rerum, quæque Principem maxime decet, eruditus ANDREAS MATTHÆUS II. Adriæ Dux II. quæ ad honeſta nitentes egregiis adjumentis informare ſolet, poſt tot annorum curſus oſtendit, parum, aut verius omnino nihil cum tota ætate priſca eſſe contendendum de moribus, virtuteque hominum, ut antiquorum admirari ſapientiam deſinamus, dum ejuſdem labores, ac fortitudinem cogitamus. Neminem autem arbitror JULIO ANTONIO Adriæ Duce VII. aut auctoritate, aut dignitate feliciorem. Cum enim duo ſint, quorum ope mediocria regna creſcere, & confirmata contineri poſſint, arma nimirum, ac literæ, cum horum gloriam ſibi vindicaſſet Dux feliciſſimus, quibus ſoletiſſimi, fidiſſimique Duces, aut gubernare feliciter, aut ornare ſplendidiſſime Reſpublicas conſueverant, ſtudiorum etiam non pœnituit, ne ſpem ab omnibus conceptam deſtitueret, aut imperfectam gloriam relinqueret. Cæſar Auguſtus quum bello Mutinenſi contra Marcum Antonium acerrimum imperatorem caſtra haberet poſita, quotidie etiam declamare conſuevit. Habebat quoque ſecum aſſidue Dux Aquavivus latinorum, græcorumque longe præſtantiſſimos au-

ctores, & ex omni antiquitatis theſauro omnis ævi, omnis rei, omniſque fortunæ clariſſima documenta hauriebat. Vidimus ne umquam conſtitui civitates, aut conſervari magis, quam prudentia humanarum rerum nutrice, ac comite? In quæ ſi vel leviter oculos convertamus, fieri minime poterit, quin ex hoc tanto, tamque acerrimo bonarum artium propugnatore creditæ ſibi gentes, populique fructus amplos, atque diuturnos perceperint. Hæc vel indicaſſe ſatis erunt, quæ autem, quantaque fuerunt, omnia committo Italicarum rerum monumentis, quæ eam ob cauſam ſollicite conquirenda, diligentiſſimeque complectenda fore exiſtimo. Forſitan infenſam judicabimus patriam ſuam ſibi fuiſſe, ſi una voce loqui poſſet, quæ ſollicitudo non profecto diffidentiæ, ſed amoris fuit? Videor plane hic videre tamquam in re præſenti plurimorum Principum ambitionem, luxum, civiles diſcordias, intemperiem, alioſque Reipublicæ morbos unius clariſſimi Ducis ſapientia, prudentiaque evulſos, diſſipatos. Ingenii enim mira vis, & fortitudo mentis cum peritia, uſuque rerum, & exercitatione judicii conjuncta nullum omnino dubitandi locum relinquebat, quod aut infirmis, aut collabentibus Reipublicæ præſidiis fortiora aggredi vel ingentes ſtimulos admoveret. His enim artibus maxime ſe putabat ſatisfactum irimen-

mentis ſuæ integritati, qua & Regis ſui gloriam, & utilitatem patriæ provectam auctamque incredibili deſiderio cupiebat. Itaque neque laboribus ullis, ut hæc tam eximia, tamque honeſta conſequeretur, neque ſumtibus parcendum judicavit. De quibus haud eſt locus multa hic differere, quæ paſſim extant, ac conſpiciuntur. Quis enim in hiſtoriis adeo hoſpes, & peregrinus inveniatur, ut ignoret, quantopere apud Ferdinandum Regem valuerit, cum quo poſt diſcordias acerrime inter ſeſe verſatas mutuum tandem pacis, ac concordiæ, quod nunquam alias in Europa viſum eſt, fædus ſancitum fuit. Rex autem non contentus fuit, conſtabilita fæderis pacta exiſtimationi AQUAVIVÆ familiæ ſatis fore, in maximis quibuſcumque negotiorum ponderibus conſiliorum comitem adſcivit. Quid plura? Proh hominum hiſtoricorumque fidem? Aquavivam gentem arctius ſibi jungendam ratus Ferdinandus ipſi inſigna, ſuiſque omnibus Aragonenſium Regum decora, eorumque nobilitati adjecit. Friderico quoque filio commiſit, ut conjugium cum Burgundiæ Duce JULII ANTONII conſiliis firmaret. Contra Senenſes in bello cum armis Syxti Pontificis conjuncto, in expugnatione celeberrimi Caſtri Collis, imperatorium munus commiſit. Interea Neapolitanum Regnum cum a potentiſſimis totius fere Orientis viribus quateretur, ac

Ter-

Turcarum potentia in Hydruntum extemplo irrupiſſet, vis illa, flammaque perturbati regni, penituſque quaſſati fere omnes ex eo ejecerat, ac timore majorum fluctuum, tempeſtatumque fugaverat. Hinc omnes certatim, aliuſque alio gravius Julii Antonii apud Regem virtutem eximie commendantes, ad eum ſtatim converſum eſt, atque ipſe non mediocri cupiditate arripuit imperium, quod non clamore multitudinis imperitæ, ſed publico conſilio deferebatur. Lux quædam viſa fuit cælitus oblata, qua non modo regnum, ſed Italia cuncta maximo timore levabatur. Abiit ille, ſed quæ tum frequentia acceſſit Ducis exiſtimatione ſuorum & exterorum ad vim illam, & audaciam barbarorum perfringendam, quæ expectatio populorum, qui concurſus legatorum ex Italia cuncta, quæ ſuorum major virtus, dexteritas proſpiciebatur. Quid autem ageret Princeps ad virtutem, ad dignitatem, ad gloriam natus? Nonne fuiſſet ad arma iturus? Nonne patrium animum, majorumque virtutem excitaturus? quid ſentire, quid cogitare, quid judicare poterat de eorum potentia proſternenda, quorum effrænatus ubique furor alebatur impunitate diuturna? Huic malorum colluvioni videbat ipſe, ſi aliter, quam potentiſſimis armis obviam iretur, ſpem parem ſalutis eſſe non poſſe. Quamobrem Hydruntum prope ſe cum exercitu con-

contulit, munitiones vel longe diſſitas oppugnare, itineribus occurrere, vi laceſſere, & terrere cæpit. Et jam monſtrum illud tot in funeribus Chriſtianæ Reipublicæ exultans, ac tripudians ad certamen ipſum laceſſere nitebatur. Hoſtium autem viribus in dies magiſque corroboratis, novis auxiliaribus copiis ex Thraciæ finibus tranſmiſſis, ſuis vero partim quotidianis necibus extinctis, partim timore exterritis, partim fuga ſublatis, anne ſuſceptam Provinciam Dux acerrimus, fidiſſimus relinqueret? an ſe domi contineret? Nihil profecto minus, & vinci turpe putavit, & deterreri iniquius, ſed quid? Proh! Deus immortalis, etiam aliorum conſilio eripi rejecit. Itaque collectis copiis, quas potuit, ubi occaſionem nactus nonnullos aggredi, qui per agros vicinos prædæ colligendæ cauſa diſcurrebant, non ſine conſilio fuſos per agros, ac diſperſos in unum locum congregatos traduxit, atque partim necatos, partim in fugam conjectos eo uſque inſecutus, ut Hydrunti ipſius mœnia penetrare meditaretur. Inibi collectis omnibus hoſtium viribus clamore, vi, ac multitudine, non ſolum certamen commiſſum eſt, ſed in ipſum diſcrimen, aciemque exercitus deducti: Chriſtianorum arma primo impetu tantum habuerunt firmitatis, ac conſtantiæ, quantum per necem, aut vires retinere, aut eripere potuiſſent. Sed jam

Digitized by Google

jam longa, acerrimaque oppugnatione robur Chriſtianorum oppreſſum, Imperator Julius Antonius medios inter hoſtes undequaque infeſtus, ac plus tringinta vulneribus acceptis, & voce, & ferro vel ſuos corroborabat exangues, vel hoſtes transfigebat, donec jam tandem jacentem, ſolum, ac mortuum ab incæpto certaminis curſu barbari retinuiſſent. Læti profecto hoſtes, quod eo Duce haud ſpernendo extincto non modo prælium, ſed bellum etiam ipſum abſumſiſſent. Porro in hoc tam acerbo Chriſtianæ Reipublicæ funere proſequendo pietatis potius, quam eloquentiæ, doloris, quam ingenii partes eſſe ſuſcipiendas exiſtimarem, tantumque pio dolori concedendum, quantum & mærori acerbiſſimo Rex ipſe Ferdinandus concedendum eſſe ſtatuit. Neque enim Rex debito officio alienum eſſe duxit, graviter conqueri de Ducis tam de ſe optime meriti infortunio; neque iracundia, magis ulla laudanda, quam ea, quæ ipſum inflammavit eorum ſcelere, qui Regni ac ſalutis ſuæ defenſorem eripere auſi fuerant. O Superi quemnam oſtenditis exitum tantæ ſapientiæ, virtutiſque nobis? quam ſpem Reipublicæ? Quotus enim quiſque inveniatur tanta virtute vir, qui optimam quamque cauſam complectatur, qui publicis commodis deſerviat, qui ſolidam laudem, veramque quærat? cum ſciret illud Chriſtianæ Rei-

Reipublicæ fatum hauſiſſe quotidie ex pacatiſſimis quibuſcumque, atque opulentiſſimis gazis innumerabile pondus auri, bellum inferre perturbatis, ut eorum veteres, illibataſque divitias in profundiſſimum libidinum ſuarum gurgitem profunderet; primum pacem maxima pecunia vendidiſſe, deinde, ut illi novam pecuniam conficere poſſent, vexandam ubique, & ſpoliandam tradidiſſe. Quonam pacto cum iis actum iri exiſtimaret Princeps religioſiſſimus, quos ſic illudere, ac debacchari ingemiſcebat, quibuſque omne ſupplicium, atque omnis jure optimo pœna debebatur, nulla alia prorſus ratione, quam corpore ſuo intercludendum eorum furorem judicavit. O inauditam plane animi, virtutiſque indolem, o eximiam Aquavivæ gentis præſtantiam!

An de BELISARIO Duce Neriti & NICOLAO, aliiſque filiis ſuis parum excellentius judicandum eſt? At quid ego de ANDREA MATTHÆO III. Adriæque Duce VIII. loquar? Quem nulla umquam injuria, aut moleſtia adduxit, ut eum paternæ virtutis, ac firmitatis animi in ſuos fuiſſe pænituerit. Numquam enim in ea contentione fuit, ut popularis cupiditas à conſilio Principum diſſideret, nec flagitare rem ullam auſus fuit, quæ à Principibus ſuis diſſentiret, ſed ut otio ſuo, & dignitate optimi Principis, & uni-

Digitized by Google

verſæ Reipublicæ delectaretur. In quo ego demiror nonullorum audaciam, qui nullum extremis Regni temporibus perfugium, & præſidium conferentes, objecerint ANDREÆ MATTHÆO Regis inimicitiam. Quid autem æqui, & honeſti judices judicaverint eo in crimine, judicio clariſſimo illorum pro virtute ſua eſt honeſtiſſime liberatus, ut non modo in judicium horum criminum, ſed ne in tenuiſſimam quidem ſuſpicionem fuerit vocatus. Et quia ſic ſe rem habere intellexit, plane ſibi perſuaſit, non moleſte laturum, quod alii permulti pari operæ precio multiplicatos dolores, laboreſque tolerare conſueverunt. Sicque peractis omnibus, quæ pro ejuſmodi exiſtimatione requirebantur, poteſtatem, atque amplitudinem ſuam, ſuæque domus sereniſſimus Rex Ferdinandus aut novam inſtituit, aut vetuſtam privilegiis inſignibus auxit, ut a fædo illo, ac probroſo nomine, quo apud ipſum criminabantur nonnulli, abſolveret, ac pulcherrimo, honeſtiſſimoque compenſaret. Non ſemel, ſed iterum ac ſæpius imperatoria poteſtate contra Carolum VIII. Francorum Regem bellum adminiſtravit. Neque minoribus à Gallis ipſis, qui poſtmodum Regno potiti fuerant, honorum argumentis decoratus. Carolus autem V. Imperator potentiſſimus paribus ſtudiis proſecutus fuit & Principem MATTHÆUM, & adgnatos ſuos. Inter

ter tot vero bellorum tumultus, quibus & Regnum Neapolitanum, & Italia univerſa conflagrabat, inter aſſiduos labores, atque ærumnas, nulla ipſi voluptas jucundior, nulla quies optatior eſſe potuit, quam quotidianæ in literarum, ac ſcientiarum ſtudia commentationes. Non ipſe magnificentiſſimas venationes, neque ſumtuoſiſſimas tragœdias, ne que gladiatorum editiones, non ludos alios ſuis ſtudiis antepoſuit, nedum alia quæcumque levia, ac ludicra in occaſionem otii arripuit, ut dum ipſis vacare partem aliquam vitæ ſuæ abonarum honeſtarumque artium exercitiis avocatam nugaci, ac puerili oblectatione perire pateretur. Sunt jam poſterorum memoriæ demandatæ quamplures inter innumeras fere ejuſdem lucubrationes typis editæ, eruditionis, ac pietatis copia refertæ, de quibus ita cecinit Sannazarius Poeta egregius.

Cernis, ut exultet patriis Aquivivus in armis,
Duraque ſpumanti fræna relaxet equo?
Quis mites illum Permeſſi hauſiſſe liquores
Credat, & imbelles excoluiſſe lyras?
Conſurgunt niveæ fulgenti in caſſide criſtæ,
At clypeus torvo Gorgonis ore tumet.
Macte animo, rigidum Muſas qui ſtringere ferrum,
Qui Martem doctos cogit amare choros:
Hæc Ducis eſt virtus, non uni inſiſtere palmæ,
Sed nomen factis quærere, & ingeniis.

Eo autem nomine, quo apud univerſos Europæ populos Aquavivum genus percrebuerat, memores filii ſui JOANNES FRANCISCUS, JOHANNES ANTONIUS, & VINCENTIUS in pietate, honeſtis moribus, in liberalitate, prudentia, ſapientiaque excolenda tam egregie verſati ſunt, & ſtudio totius Italiæ, ac ſingulari vicinorum populorum voluntate ornati, ut ad eorum memoriam recolendam non modo ſui, ſed prope regiones ipſæ convenerint, aliquando etiam latius excitatæ, quam ipſius vicinitatis ratio, ac tempora poſtulabant. In primis igitur præcipua Italiæ ornamenta Principes obteſtor, quorum eſſe neminem, cui JOANNES FRANCISCUS vel adgnatione, vel affinitate, vel amicitia obſtrictus non fuerit, pro certo habemus. Dorotheæ enim Gonzagæ matrimonio ſociatus, Altamuræ Principi, Friderico, ac Ferdinando Regibus adgnatione acceſſit. Vos igitur tanti principis exempla revocate, quibuſnam virtutum gradibus ad ea tam honeſta, ampliſſimaque conniteretur, non comes modo, ſed dux etiam, atque auctor nobiliſſimi cujuſque facinoris extiterit? Vos in memoriam reſtituite, quo ipſe animi robore in celeberrima illa Ravennati pugna contra Gallos arma tulerit, ut ſemianimus inter mortuos repertus fuerit. Vos plane dicite Eccleſiæ Romanæ Pontifices, quibus honorum inſignibus dignum reputaſtis? JOHANNES au-

autem ANTONIUS quo ſane cogitationes ſuas omnes intendit, niſi ut liberas omnium voluntates rerum haberet? dum vitam ſuam pluribus, quam vellet, obſervari oculis arbitratus, non modo communi voluntate virtutis atque officiorum, ſed etiam quadam magis neceſſaria ratione præclare magnificeque vivendi ſe continebat.

VINCENTIUS vero Cardinalis ornatiſſimus iis ingenii fortunæque præſidiis munitus fuit, ut ipſi certis quibuſdam felicitatis pignoribus antecellenti veræ fidei ſummæque diligentiæ formandi univerſi ſeſe tradiderint. Et quoniam orbis terrarum univerſus maxime delectatus fuit ſapientia, diſciplinaque clariſſimarum mulierum DOROTHEÆ, JULIÆ, ac VINCENTIÆ, non longe ab inſtituti noſtri ratione abhorrebit, eas cum clariſſimis quibuſcumque hominibus ex tota antiquitate ſcientiarum omnium, ac linguarum peritia coæquare. Jam vero CLAUDIUM Aquavivum Societatis Jeſu Præſidem generalem, virum ſpectatiſſimum inſpiciamus, qui proxime ad veterum ſuorum diſciplinam videtur acceſſiſſe. Quum enim à teneris annis aulas inter Principum enutritus, moxque in Pontificia S. Pii V. exercitus, ac ſubactus eſſet, rebus omnibus ſtatim nuncio remiſſo, ſeſe ad meliorem frugem recepit. Et quamquam multus tunc temporis in omnibus ſcientiis eſſet, mira tamen ingenii dexterita-

rita-

ritate multas inſuper, & honeſtas diſciplinas, ipſamque adeo eloquentiam feliciſſime comprehendit. Quid opus recenſere ſigillatim, quam varias inter peregrinationes toto fere orbe ſuſceptas vitam commendatiſſimam exhibuerit. Verum cum ſupremo Societatis Jeſu imperio admotus pietatis impedimenta graviſſima ſæpe ſentiret, nec illis demulceri ſeſe, nec deterreri paſſus eſt, quo minus morem ſuum conſtantiſſime tueretur. O pietatis genus vel primis ipſis Eccleſiæ ſeculis prope inauditum! Quamquam alias quoque ardenter, & ſerio oraret, ad ſtatas tamen horas univerſam familiam precum in commune fundendarum cauſa convocabat. Virum enim pientiſſimum, qui Deum cordate diligeret, pudere non poterat amorem illum confiteri, & ad eundem alios etiam, quotquot poſſet, monitis, exhortationibus, & præceptis, & quod unum efficaciſſimum ad omnia jubendi genus eſt, exemplo adducere. Perverſus enim candor eſt, fædaque ſimplicitas manifeſto fieri parum integrum, ne fingere probitatem videatur: Si enim ſimulare pietatem ſcelus eſt, quantum erit diſſimulare nefas? Quo ipſo non modo pietas, quæ fuit fortaſſe, interiit, ſed aliorum etiam aut relligio offenditur, aut ſimplicitas decipitur, aut infirmitas proſternitur, aut perverſitas confirmatur. Has inquam divinas artes dignas ceteroqui animo, ac pietate

ſua

ſua reputabat, ſubtilitates otioſas, & exercitationes vitæ parum profuturas iis tranſmittebat, qui ſibi nihil eſſe, quod publicam ad utilitatem conferrent, faterentur. Fortaſſis exiguum hoc, & leve videri poſſit nonullis laudis encomium, qui magnos Principes nonniſi monſtroſa tantum titulorum congerie, ampulliſve laudari patant, ſed ſapientioribus facile perſuaderi poterit, magnum eſſe, quod dixi, atque ita eximium Aquavivæ Gentis decus, virtutum omnium ſplendore ſcatens, ut nulla cujuſquam vera laudatione ſuperari poſſe videatur

Jam de exiſtimatione familiæ, quæ fuerit, vidimus, quod judicium de ſingulis ejuſdem honoribus extiterit, nemini dubium eſſe debet. Quod enim Marcus Antonius, qui omnium in ſe animorum, oculorumque contraxit, quæ domi, & bello geſſit, communis famæ, atque ſermonis commendationem ſibi facile compararunt? Venio nunc ad illud immortale tanti nominis ornamentum Julium Antonium nimirum II. Cuperſani Comitem, qui familiam quantam, & quam variis temporum perturbationibus habuerit implicatam, haud ſatis dici poteſt. Cum enim ſæpe homines, qui virtute, & conſilio potentes perſpecto genere humanæ docilitatis, atque ingenii diſſipatos unum in locum congregarunt, eoſque ex feritate illa ad juſtitiam, ac manſuetudinem tra-

traduxerunt. Ita inter hanc vitam perpolitam humanitate, & illam immanem nihil tam intereſt, quam dexteritas, ac vis. Hæc ſapiunt fere omnes; Princeps autem Julius Antonius & novit, & perfecit; altero uti voluit, ut dexteritas audaciam vinceret, altero uſus neceſſario eſt, ne dexteritas ab audacia vinceretur. eademque ratio fuit in neceſſitate defendendæ ſuæ ſalutis, atque dignitatis, præſidioque contra vim, & manum comparando.

Neque vero turbulentiſſimo illo tempore majus umquam viſum eſt. Neapolis enim à Gallorum armis potentiſſimis obſeſſa, & ubique armorum ſtrepitu Italia effuſa, ſapientius duxit Joannes Franciscus II. in varias Europæ regiones tranſire. Anne ullo tempore judicabimus audaciam hanc, an fiduciam interpretari? Ille quidem cum ſibi certo de ſtudiis ſuis promitteret, neque laboris, neque impenſarum rationem habendam eſſe cenſuit. Norat enim peregrinationum incommoda quantivis eſſent precii, quantumque ſibi privatim, aliiſque publice prodeſſent. Et quum ad tot res diverſiſſimas animo proſpiceret, reperiunda erat utilitas, quæ omnes ex æquo aut attingeret, aut complecteretur. Nam ceteræ quidem res ſuis plerumque anguſtis finibus continentur, rei autem publicæ cupiditas omnium pene & rerum, & hominum, & temporum

rum varietatem comprehendit ; admiratur divina , humanaque conſtituit , regna , civitates confirmat , felicibus ornamento eſt , malos pudore corripit , mores ad humanitatem transfert, nullam terrarum partem , nullam orbis ætatem contemnit , beneficiis omnes complectitur , & cunctarum prope gentium , populorumque commune bonum exiſtimatur . Cur tam varie ? Quia labores ipſos peregrinatione ſuſceptos,purioribus hiſtoriarum monumentis quaſi quadam inter ſeſe affinitate copulatos eſſe norat , ut illis ademtis , nihil hiſce , in quibus magna eſſe poſſit utilitas , reliquum videretur. Animadvertit vir prudentiſſimus regias Hiſpanorum partes & numero propugnatorum , & induſtria impenſe florere , publicamque utilitatem in illis Reipublicæ nebulis ac turbinibus ab eis,qui ad ſatietatem reſpicerent, minime vindicari potuiſſe . Foris etiam hæc ſtudia tutius promovenda cenſuit , quibus pro inſigni eorum in rempublicam amore omnes excitare debere judicabat. Neque difficile fuit vel longe avellere velut e ſinu , complexuque quamplures nebulonum perverſas artes , quibus non tam privatis , quam publicis commodis conſuleretur . Miſſos itaque faciamus JOSIAM II. ANNAMque filios in regia Henrici Galliarum Regis domo enutritos.Nec de BALTHASARRE ævi ſuiDuce invictiſſimo aliquod attingamus ; ſed illos potius intuea-

mur, qui majus quoddam genti ſuæ decus, atque ornatum addiderunt. Placet igitur primo Julium Antonium III. in medium conferre, cujus divino prope conſilio, & vi ipſa, ac magnitudine rerum geſtarum factum putamus, ut eam imperii majeſtatem, quam armis receperat, ſapientia quoque, ac ſplendore illuſtraret. Deinde quamvis ſilentio reticeamus Marcellum Aquavivum Archiepiſcopum Hydrunti virum ſelectiſſimum, minime tamen præterire potuero clariſſimum Franciscum II. cujus nutu, & arbitrio terra, mariaque regebantur. A Philippo enim II. Hiſpaniarum Rege maritimis oris à barbarorum excurſionibus quotidie appetitis, exercitu præfectus dexteritate, atque armis Rempublicam recuperavit.

Quæ autem diligentia, dignitas, ac ſapientia tot majores ſuos complexa eſt, ea pariter Principem Andream Matthæum IV. efformavit, ut non in exemplum paris induſtriæ, ſed in ſeculorum omnium oſtentationem editus eſſe videretur. Cupiditate enim orbem terrarum peragrandi accenſus, peregrinator non minus circumſpectus, quam ſtudioſus, ac prudens fuit. Videbat nonnullos ita peregrinari, ut ad hæc tantummodo animum intenderent, quis ſitus regionis, & ſpatium foret, quæ fertilitas terrarum, & populorum, quæ munimenta civitatibus adverſus hoſtes, aut in-

inteſtinos motus,quæ in bellum vires,aut quanta audacia, claſſis, an equitatus, an pedeſtris militia meliores uſus finxiſſet. Quin imo perſpicere ubique ſtuduit, mores populorum qui nam eſſent, quave illorum morbi vel negligentia creſcerent, vel diſſimulatione tegerentur, vel medicina demum longe evaderent, excederent. Quibus rebus bonorum morum firma conſuetudo inducta fuerit, quæ rerum publicarum artes, & differentiæ, quibus legibus nobiliſſimi quique populi publice, privatimque ſint uſi, qua induſtria bella propulſaverint, aut confecerint, quibus artibus pacem ſtabiliverint. Quamobrem tamqum ad communem cauſam hiſtorias advocabat, quæ ad ſingulorum locorum inveſtigationem admotæ palam faciebant, quonam Reges à Bruto expulſi, ſeditiones ſedatæ à Valeriis fuerint, ubi ſalutaria Patriæ conſilia ab Appio exhibita, quæ majeſtatem in principibus populi Scipioni, Lelio, Catoni tribuerunt: ubi pernicioſos, inteſtinos audaciſſimorum hominum conatus fregerunt; quibus denique artibus aut in Italia, aut in Galliis dignitatem, ſpem, ſalutem Romanæ Reipublicæ acerrimus vindex, patriæque parens Cicero reſtituerit. Celeberrimas quaſque urbium achademias perluſtravit diligenter, virosque e re literaria optime meritos familiariter ſecum habere, abditaſque rerum notiones excipere ſata-

gebat. Sic Italiam univerſam, Galliam, Flandriam, Hiſpanias, atque Germaniam peragravit. Sicque ingentem illum oceanum tranſmittendum fore exiſtimabat, qui olim immenſo, atque inſuperabili ambitu finire terras credebatur, & in novum illum, quem vocant, orbem, poſt audaciam Columbi, ac penitiſſimos maris ignoti ſinus penetrandum novoſque populos adhuc tentandos, penituſque perſpiciendos, quorum nomen ne fama quidem, aut fando, ac ne cogitatione quidem ipſa accepiſſet. Quamobrem in Hiſpaniis a Rege Philippo benigniſſime exceptus ea ſe magnificentia prodidit, ut univerſos ordines, regnumque ipſum admiratione compleverit. Poſtmodum in Flandriam a Catholico Rege deſignatus, palam profecto fecit, ea virtutis rudimenta circumeundo concepta quantopere & ſuorum gloriæ, & regiis armis profecerint. Inde Friſiam profectus, vix cogitari poteſt, quam ſingularia prorſus conſtantiæ argumenta in expugnatione Timbergenſi, & inſigni auxilio Grollæ porrecto firmaverit omnium animis populorum. Demum fædere inter armatos Reges ſancito, nuptiis cum Maria Preneſtain de Furſtemberg junctus, Imperatoris ipſius affinitate decorari meruit.

Sed mihi ante oculos obverſatur BELISARII I. Ducis Neriti dignitas, quæ ad ſe rapit, & alia omnia relinquere hortatur. Quapropter dicere poſ-

poſſem, & quidem ampliſſime de genere vitæ, de natura, de moribus, de ſtudio comparandæ ſalutis communis, de incredibili amore in bonos, honeſtoſque viros. At quoniam ea tempeſtate, ac Neapolitani Regni ruinis præcipua publicæ adminiſtrationis munera ſuſcepit, non aggrediar ad illa maxima, atque ampliſſima prius, quam docuero, quibus fundamentis hæ tantæ ſummis in rebus laudes excitatæ ſint. Quum enim excelſa quæque, ac nobilia ſtudia, quæ vix poſt eximium totius fere eruditionis uſum veteres, recenteſque philoſophi ſenili jam ingenio, judicioque audebant attingere, ea Dux diſertiſſimus adhuc adoleſcens tractare ſolemne habuerit, tam facile ſcilicet, ut non ab aliis excipere, quam ex ſe ipſo parere videretur, quamquam belli ſimulacris multum operæ impenderet, nec non publicis negotiis implicatus, curis jam maximis adſueſceret, ingenii tamen admirabili fœcunditate tantum in ſtudiis profecit, quantum in ſummo ocio pauci potuere. Eo proinde virtutis, ac ſapientiæ robore confirmatus honoribus non tam uti voluit, quam dignus videri. Duobus itaque Ferdinando, ac Friderico Regibus ſic probatus fuit, ut utrique eorum & carus maxime, & jucundus eſſet. Pluribus enim præliis pro eiſdem feliciſſime decertatis, ſapientiſſimeque adminiſtratis regnum & ab exteris, & domeſticis hoſtibus liberavit. Non mi-

Digitized by Google

minus etiam apud Carolum V. Cæſarem valuit; qui majora ſibi, ſuæque familiæ ſplendoris inſignia decrevit.

Jam vero JOHANNIS BERNARDINI II. Ducis Neriti virtuti quæ poteſt par oratio inveniri? Quid eſt enim, quod quiſquam aut dignum illo, aut cuiquam inauditum poſſit afferre? Quæ enim induſtria in agendo, quæ celeritas in conficiendo, quæ prudentia in providendo, aliæque imperatoriæ virtutes aut viſæ ſunt unquam, aut ſaltem auditæ, quæ in tanto Duce mirabiliter illuxerunt? Quod bellum enim a Gallis excitatum in Neapolitano Regno adventu ſuo non ſolum imminutum fuit, ſed etiam penitus ſublatum, atque ſepultum? Mirum autem, atque incredibile prorſus dictu eſt, quod illæ res, quæ ceteros a bellorum incommodis remorari ſolent, illum minime retardarunt; non libido ad voluptates, non amænitas ad delectationem, non nobilitas feudorum ad cupiditates, non denique labor ipſe ad quietem, aut ab inſtituto curſu revocavit. Vix enim a Carolo V. Cæſare inter coronationis ſolemnia Bononiæ honorifice exceptus, Imperatorem ipſum ad Hungaricum bellum gerendum inſecutus fuit, pecunia ſua uſus in omnibus belli neceſſitatibus, corpus ſuum innumeris periculis objecit, atque cum Imperatorio exercitu iterum ac ſæpius in acie contra rebelles fuit, omnia

nia illorum arma contra ſe unum excitare paratus. Quæ quidem omnia a Cæſare in eam partem accepta ſunt, ut & in Germania & Neapoli poſtmodum ampliſſimis honoribus affecerit.

Tanta vero ſpes uſque adeo perſpecta Reipublicæ bene gerendæ in celeberrimis Ducibus FRANCISCO, ac JOHANNE BERNARDINO II. AQUAVIVIS conſtituta fuit, ut horum virtuti ſolummodo committeretur. Noverat autem Franciſcus Patris ſui mortem a Turcis illatam, quotidiana ipſius regni vulnera videbat, quærimonias omnium audiebat, ſe pro ſalute omnium in tot, tantaſque dimicationes, atque proligatarum belluarum quotidianos impetus objecit. Quum autem tanta virtute in omnibus Regni maritimis horis adfuiſſe videamus, quantum minime in aliis audivimus, quid eſt, quod de ratione, aut perficiendi felicitate amplius dicamus? Ex hoc autem eodem genere, quo Cuperſani Comitum domus excitata eſt, Principes omni ævo celeberrimos extitiſſe novimus. Multa itaque prætereo conſulto, ſed ea omnes conjectura perſpicient, quibus pleni ſunt omnes libri, plena exemplorum vetuſtas.

Ubi nam virorum fortium tanta animi præſentia, qua Dux BELISARIUS II. JACOBUS, CLAUDIUS, OCTAVIUS, ADRIANUS, ac JULIUS Dux Nucum a Catholico Rege inſtitutus, fortiſſi-

tiſſimi omnes, ſummique Principes plurimis in locis disjunctiſſimis, maximeque diverſis uno conſilio bella geſſerunt, ac triumpharunt? Et ut cæteros alios ad aliam temporum opportunitatem differamus, quis pro dignitate referat eximias plane JULII ANTONII Neriti Nucumque Ducis XI. & Cuperſani VII. Comitis. Hunc adire, præſentem videre tanta humanitate, tantaque ſapientia, ac virtute datum eſt nobis, ut beatiſſimi eſſe videantur, apud quos ille diutiſſime commoretur.

Nunc veniam oportet ad clariſſimum omnis ævi, omniſque memoriæ JOHANNEM HIERONYMUM Adriæ Ducem X. cujus virtutem non ſolum noſtris, ſed pene omnium gentium literis, atque linguis celebratam, licet gentis ſuæ eſſe totam, & propriam fatemur, dignitatem tamen ſuam eidem reddidiſſe, ut quantum a cæteris omnibus exceperit, tantundem ipſe attulerit univerſis. Atque illud imprimis differendum ſeſe offert, Quod Neapolitani Regni ſalute ſummum in periculum, ac diſcrimen vocata a frequentibus Turcarum excurſionibus, illius nomine, non adventu impetus hoſtium repreſſos eſſe, ac retardatos intelligimus, eorumque ſalutem reſtitutam, qui tanto ſeſe duci commendaverant. Porro etiam ſummis Reipublicæ negotiis, quibus pro ejuſdem dignitate implicabatur, non levis acceſſit eruditionis copia, quæ materiam ſibi, atque illis

illis præberet, circa quæ verſari; & imperium ſuum exercere luculentius potuiſſet. Et quamvis ſuopte ingenio ſatis moleſtus, ingratuſque ſit diſcendi labor improbus, in principibus vero multo propemodum moleſtiſſimus. Quamobrem aſperitatibus omnibus rejectis,hanc quoque ſolemnem gentis ſuæ gloriam ſcientiarum claritate ceteris aliis adjecit.

Video hic nonnullos fortaſſe mirari hanc dicendi, extollendique licentiam, & quemdam veluti candorem meum requirere, qui velut ex inſidiis alia omnia expectantes animos, nova quadam, ac inuſitata virtute feriam. Qui enim fieri poteſt,ut Princeps hic Joannes Hieronymus tanto ſplendore illuſtris, quantus in Europa vix auditus eſt unquam, ſtudiorum moleſtia delectari potuerit? Sed mirari omnino deſinent, cum non aliam ob cauſam nova hæc, atque incredibilia videantur, quam quod natura ſcientiarum ab aulæ ſtrepitu abhorrere ſoleat, aut Reipublicæ negotiis averſa ſit. Ubi vero natura ipſa Principes viri ad ſtudia recolenda efformati ſunt, in eis plerumque, & ſapientia non expectat annos, & ſcientiarum ſemina firmiores radices agunt, & velocius adoleſcunt. Sic plane non Joanni Hieronymo tantum, ſed univerſæ quoque ejuſdem familiæ uſuveniſſe intelligimus. Ut enim cum ingenii, animique cura politicæ quædam præce-

 ptio-

ptiones hauriuntur, ſic vel ad intelligenda, quæ in imperio bene conſtituto fieri oporteat, vel etiam pro ut cuique ſors erit, ad peragenda publica, domeſtica, externaque negotia erudiuntur. Quæ accurate propterea, cogitateque ſcripſit, ea ſic probari animadvertimus, ut ad cæterorum ſcriptorum laudem, non ſolum pervenerint, verum etiam ſuperaverint.

Quod autem votis omnibus jam dudum petierat, quod ſtudiis ſuis ac contentionibus maximopere promoverat, quod cauſam Reipublicæ, cauſam Italiæ ſui tantummodo ſuſcepiſſent, niſi alias eſſet patefactum, paulo certe glorioſius, quam voluiſſet, atque illuſtrius ſtrenuiſſimi Duces filii ſui Joannes Antonius, atque Horatius manifeſtarunt. Anne tunc quieſcerent, cunctarentur, timerent, cum præcipuas Italiæ oras a ſæviſſimis Turcarum copiis oppreſſas quandoque, atque occupatas viderent? Imo potius excipitur alacri, præſentique animo impetus crudelis barbarorum, retunditur ferro audacia, ut irrigatis ſanguine hoſtium agris, ac mare uberem triumphorum ſegetem ſuo nomini rediderint. Quid vero? Pro hominum fidem! Quid de virtute pietatis dicere aggrediar? fuit enim illa ſemper, & adhuc eſt in Aquaviva gente pro religione virtus, ac conſtantia adeo cognata, ut illius defenſioni cetera poſthabuerint, pro ea, quoties ita res tulerunt, non fortunas mo-

do

do ſuas, verum etiam ſua capita, & in bello Duces invictiſſimi, & in agone religionis fortiſſimi Martyres haud cunctanter obtulerint. In tanta autem, tamque excelſa pietatis gloria prædicanda, quis plane referat ſingulos, qui ab ipſis religionis cunabulis pro chriſtiana fide propugnanda, Ethnicorum ferro libentiſſime ceciderunt? Unum porro RODULPHUM nimirum magnum fidei propugnaculum prætermittendum minime cenſeo. Qui in Indias Orientales profectus, poſt egregiam illam monumentis omnibus conſignatam, religionis chriſtianæ profeſſionem, ſeipſum vitamque ſuam Martyrii corona Deo Optimo Maximo conſecravit. Eas autem pietatis, ac virtutis majorum ſuorum imagines, non ſolum ad intuendum, ſed etiam ad imitandum ſibi propoſitas eſſe exiſtimantes ampliſſimi Cardinales Germani fratres JULIUS, atque OCTAVIUS AQUAVIVI, glorioſiſſimis ubique rebus geſtis Eccleſiæ faſtos compleverunt. Et ut ab Julio aggrediamur, tot exempla, tanta, ac tam nova virtutis profecto ſunt in eundem Principem, ut incredibilia videantur. Vix enim vigeſimum ætatis annum attingens a Sanctiſſimo Pontifice Pio V. cui a teneris annis Julii ſapientia, ac dexteritas proſpecta fuerat, ad magnum Hiſpaniarum Regem Philippum II. Legatus miſſus, ut Sacram Eccleſiæ juriſdictionem a Regiis Miniſtris Mediolani violatam vin-

dicaret, quid profecerit in ea nobiliſſima Legatione, ex eo potiſſimum hauriri poteſt, quod non dum vigeſimum, & quartum annum completus inter Purpuratorum Patrum Collegium fuerit cooptatus. Quod ſi quantum animo, tantumdem etiam corporis viribus valuiſſet, eum ſane fructum Romana Eccleſia excepiſſet, quem diligentia induſtriaque ſua facile deſpoponderant.

Jam vero honos, dignitas, ac ſapientia quamquam ſemper gratiſſima, optatiſſimaque Aquavivæ genti extitiſſent, dici tamen vix poteſt, quantum ab Octavio Cardinali, non ſolum promota, ſed totis viribus ubique fuerint reſtituta. Quid voluptatis in iis habuerit, quæ ſpecies univerſi orbis, quæ forma rectitudinis, quæ pulchritudo; ac dignitas chriſtianæ Reipublicæ. Simul ac cæpit Romanæ Eccleſiæ negotia adminiſtrare, gentibuſque ſibi commiſſis imperare, nihil earum rerum ſibi prius agendum judicavit, quam de optimo modo, & Principibus placendi, & ſuis glorioſiſſime juſtitiæ munera impertiendi. Is enim Princeps, qui non honeſtis modo, eruditiſſimiſque diſciplinis imbutus, ac linguarum potiſſimum exterarum lauream Peruſii fuerat adeptus, ſed optimis etiam quibuſcumque juris publici rudimentis inſtructus Rempublicam bene gerendam didicerat, mirum profecto non eſt, ſi Patrimonii S. Petri legatus deſignatus, cum quandoque auxilia

Rei-

Reipublicæ labefactari, convellique videret, ferre opem Eccleſiæ, ſuccurrere ſaluti, fortuniſque communibus, implorare ſubditorum fidem, commoda denique ſua poſteriora ſalute publica ducere opus eſſe contenderet. Cumque eam Provinciam difficillimis Romanæ Eccleſiæ temporibus accepiſſet, non modo boni, ac fortis Eccleſiæ commilitonis eſſe ſentiebat intercludere omnes novorum motuum vias, bonorum conſenſionem contra improborum furorem, & audaciam implorare, ſed contra metum etiam eorum longiſſime providere. Qui igitur in Romana Aula gloriæ plauſus, quæ dignitas, quæ amplitudo, dum Pontificio Palatio Præfectus conſtituitur? Quæ vero totius Campaniæ voluptas, quæ magnitudo, cum in ea Apoſtolici Legati dignitate regimen obivit. Ubi vero Romam arceſſitum Clemens VIII. Congregationibus omnibus intereſſe voluit, quis in Urbem concurſus cauſarum, quæ majeſtas judiciorum, quæ conſultationes Romanæ Eccleſiæ admodum utiles. Quamobrem in Galliam, quæ ſæviſſimis inteſtinorum motuum turbationibus quatiebatur, Apoſtolica Avenionenſi Legatione tranſmiſſus, non eſt humano conſilio cogitandum, quantum omnibus maximis pariter, ac infimis gratus, acceptuſque fuerit integritate, comitate, promtiſſimoque, ad opem ferendam animo, ſive quis auxilio, ſive conſilio

in-

indigeret. Quid de reliquis tanti Principis ornamentis? Imo vero totius orbis beneficiis? Quid vero ad dignitatem Patriæ ſuæ tuendam, quam virtutem, quæque geſta in illam Archiepiſcopus Neapolitanus deſignatus propagavit? Quæ gravitas in regimine, quæ copia facultatum in egenos erogata, qui cultus Sacrorum, quæ Eccleſiaſticæ diſciplinæ auctoritas, quæ non opinione tacita animorum omnium, ſed perſpicua admiratione declarari videbatur. Cum vero in comitiis Pontificiis ſæpe habitis ab ipſo, clariſſimi Eccleſiæ Principes voluerint religione videri potius,quam partium ſtudiis fidem eſſe conſtrictam, ipſe in ea religione, & Legum, & veritatis promovenda, qualis fuerit, & conſtans quædam traditio, & hiſtoricorum accurata memoria teſtatur. O nomen Aquavivæ gentis tam eximie celebratum, o Eccleſiaſtici imperii excellens dignitas in eo ſæpiſſime illuſtrata,o virtutum ſic longe, lateque diffuſa laus! ut ejus gloriæ domicilium communis Eccleſiaſtici imperii finibus minime terminetur.

Atque hæc quidem omnia majorum exempla ad ſummos honores & uſum maximarum rerum Josiæ II. Adriæ Duci XII. quo deinceps penitus occalluit, iter fuerunt, ut non alienæ virtutis commendatione irruperit, ſed ſua met dignitate, generiſque præſtantia adſcenderit.

Ec-

Ecquem vero novimus alium, qui vel in evolvendis parentum ſuorum conſiliis induſtriam, vel in ediſcendis felicitatem, eamque habere potuerit perficiendi dexteritatem, quam in maximis quibuſcumque difficultatibus Dux Adriæ XIII. FRANCISCUS II. palam omnibus manifeſtavit? Poſtquam autem totius Italiæ Hiſpaniæque gemitu JOSEPHI Aquavivi ad Philippum IV. Regem Apoſtolici Legati obitus exauditus fuit, optime conſultum rebus ſuis adventu Romam OCTAVII Germani Fratris Romana Eccleſia intellexit. Neque diu hæſitavit Pontifex Urbanus VIII. poſt conditum Eccleſiæ imperium facile Princeps, ſibi eum conſiliorum ſuorum participem adſciſcere. Cum vero non multo poſt ſub conſultiſſimo Pontifice Innocentio X. varios magiſtratus, ac judicia exercuiſſet, ſapientiſſime factum eſſe Duci Petri Patrimonio præfectum iri omnes judicarunt. Quo quidem in munere obeundo operam non mediocrem dedit, ut non ſolum Eccleſiæ imperium, majeſtaſque ſarta tecta conſervaretur, verum etiam, ut ejuſdem jura non minus e tenebris vetuſtatis, quam à luce quadam novæ libertatis oppreſſa vindicarentur. Non dicam jam an pietas major OCTAVII; an auctoritas, an virtus, an conſilium. Illam vero gravitatis, ſeveritatiſque perſonam non appetivit, ſed ab Eccleſia ſibi impoſitam ſubſtinuit; ſicut illius im-

pe-

Digitized by Google

perii dignitas in ſummo quandoque periculo poſtulavit. Urbem Veterem appello, in quam moderator ipſe in turbulentiſſimis Romani principatus tempeſtatibus tranſmiſſus, qua animi præſentia potentiſſimis Principibus aditum prohibuerit, vires disjecerit, minas omnes propulſaverit. Quod ſi tum, cum in electione Romani Pontificis convenit, illius conſtantiæ robur admiramur, quo ſeſe libertatis perturbatoribus oppoſuerit, quæ vim, & ſeveritatem illam deſiderabant, tam vehemens fuit, quam cogebatur. Dum vero in Flaminia Apoſtolica Legatione fungeretur, ſatius duxit ſapientiſſimus Pontifex Alexander VII. Cardinalem OCTAVIUM eligere, quo Regina Suetiæ Romam ex penitiſſimis ſeptentrionis finibus tendens, Pontificis nomine magnificentiſſime exciperetur. Et quem plane non delectarunt magnifici apparatus, omneſque cultus Regia prorſus elegantia, & copia inſtructi? Illa vero rerum maximarum cum animi ampla quadam, ſplendidaque propoſitione agitatio, atque adminiſtratio, quæ non probatur in vulgus, tantopere placuit Reginæ, ut opinio illa, quæ per animos gentium exterarum de Italicorum populorum cultu pervaſerat, magis magiſque in eorum animis fuerit confirmata.

Et ut JOSIAM III. Adriæque Ducem XIV. reticeamus, Quod autem nomen in Europa clarius

rius fuit JOHANNE HIERONYMO XV. Adriæ Duce? cujus res geſtæ pares? De quo homine, tanta, ac tam præclara judicia factaſunt? An vero ullam uſquam eſſe oram putamus, quo non hujus Ducis fama pervaſerit? Cum Hiſpaniæ univerſæ Regis ipſius auctoritate unum ſibi ad comunem omnium ſalutem depopoſcerint, nonne hujus adventus, aut in Hiſpaniis, aut in Italia, aut in Africa ipſa inſolita inflammatos victoria exercitus continuit, & magnis copiis minitantes cæteris retardavit?

Quæ cum ita ſint, quis unquam dubitabit, quid virtute patria profecerit, totius gentis ſuæ lumen ſplendiſſimum Adriæ Dux XVI. Interamniæque Princeps X. DOMINICUS AQUAVIVA, qui tantum uſque adeo profecit, aut quam facile avitam majorum ſuorum gloriam amplificaturus ſit, qui ſolo ſuo nomine, ac rumore defenderit. numquid forte ignoravit iis exemplorum luminibus uti, ut voluptatibus tantum, otioque delectetur, ut diverſis aliunde rebus diſtinetur, ut unam gentem armis petat, de cæteris non cogitet? Imo cogitationes ſuas omnes ad bella omnia convertit. Eo Duce delectus habiti, multorumque bellorum victoriis nobiles milites adſcripti, bellicus undequaque apparatus ingens inſtructus. Et ne de mente ejus animoque dubitemus, jam tentavit Inſulas, jam in Sardiniam, ac Siciliam exercitus expoſuit, jam munitiones proximas cæpit, disje-

cit; jam præcipuis illic Urbibus imminebat, jam in aciem incredibili virtute deſcendit. Mox in Hiſpanias revocatus, in Mauritaniam transfretavit, Septamque graviſſimo Maurorum exercitu oppugnatam tutatus eſt. Multas equidem maximorum Ducum virtutes magnas, incredibileſque cognovimus, caſtris locum capere, exercitum inſtruere, expugnare Urbes, aciem hoſtium profligare. Sed hujus Principis ſunt majoribus quaſi theatris propoſitæ, ac proſus ſingulares. Non dicam autem vim illam frigorum hyememque, quam nòs vix Urbis tectis ſubſtinemus, excipere, illis ipſis diebus hoſtem perſequi, tum, cum etiam feræ latibulis ſe tegant, atque omnia bella jure gentium conquieſcant. ſunt ea quidem maxima quis neget? Sed magnis excitata præmiis ad memoriam hominum ſempiternam. Quo minus mirandum ſit ea facere Duces eximios, qui imortalitatem concupiſcunt. Verum talis in Rempublicam, Regemque ſuum labor, aſſiduitas, dimicatio, virtus digna ſummo imperatore, conſtantia pro periculis, aliaque innumera, cum præmia quidem non fuerint in ejus animo qui adeptus eſt, ſed in ejus potius, qui Regia plane munificentia largitus, hæc profecto, non modo mirabilia ſunt, ſed prodigiis ſimilia. Quamquam enim in ſumma fortunarum Princeps natus, relictis rebus ſuis omnibus in cunctis bellis verſeretur, nullius la-

bo-

boris, nullius obſeſſionis, nullius prælii expertem fuiſſe, hæc ſunt omnia cum plena laudis, tum propria gentis Aquavivæ. Et ſi in cæteris bellorum Imperatoribus major fuerit ubertas, varietas, copia belligerandi, nulla tamen tam vehemens cauſa verſata eſt in aliis, ut tantum ipſe impertire ſtudio temporis potuerit, quantum ab adoleſcentia ipſa uſque ad hanc ætatem à continuis bellis, & victoriis nunquam conquieverit.

Hinc poſſumus recte conſtituere hanc auctoritoritatem gentis ſuæ multis poſtea clariſſimi Cardinalis Francisci Aquavivi rebus geſtis, magniſque facinoribus amplificatam, quantum apud Hiſpaniæ Regem, quantum apud exteras nationes valuiſſe opinemur. Itaque non ſum dicturus quantas ille res, quantaque felicitate geſſerit. Quid enim ego nunc prædicem, quod in hoc tam magnifico genere dicendi ſummis viris maxime applaudatur? Ex vobis Quirites potiſſimum quæro, quorum ante oculos eximia tanti Principis geſta, nunc quoque obverſantur. O nationes, Urbes, populi, Reges teſtes Aquavivi hujus Principis virtutis non ſolum in privatis, ſed publicis etiam religionis, fidei, pacis, bellique artibus; vos denique mutæ regiones imploro, & ſola terrarum ultimarum vos maria, Nationeſque. Quæ eſt enim ora, quæ fides, qui locus, quæ natio tam immanis, & barbara, in quam non ſo-

lum penetraverint, verum etiam extent, hujus cum fortitudinis, tum vero humanitatis, tum animi, tum conſilii impreſſa veſtigia? Hunc quiſquam incredibili quadam atque inaudita gravitate, virtute, conſtantia præditum, cum vel Hiſpaniarum Regis negotia Romæ adminiſtraret, Eccleſiaſtica fortaſſe fœdera neglexiſſe, violaſſe, rupiſſe dicere audebit? Et nonne potius mirabili quadam cognatione, & Sacerdotium cum Imperio devinxiſſe? quaſi vero levius ſit, cum in tanta Republica verſaretur,& ſummis negotiis præeſſet facere aliquid, quod ſciret non licere, aut omnino neſcire quid liceat. Nemo profecto ne ſuſpicari quidem auſus eſt, ſed cum immatura mors in eo tantummodo extinxiſſet invidiam, res ejus geſtæ adhuc ſempiterni nominis gloria nituntur.

Cæteros autem pari dignitate ornatos, cuſtodes, gubernatoreſque Regnorum, quorum in univerſa Italia,longe maxima conſilia,atque ingenia fuerunt, quomodo prædicemus? Quid de illis honeſtiſſimis Principibus, atque optimis Equitibus dicemus, qui una cum Regum ſuorum armis publicam tranquillitatem foverunt? Quid de cæterorum ordinum omnium ſummis præſidiis, qui pro Patriæ ſuæ incolumitate tum arma cæperunt, cum feliciſſime triumpharunt? Quid de Eccleſiaſticæ Hierarchiæ omnis ordinis acerrimis propu-

pu-

pugnatoribus? magna hæc, quæ lubens, ſcienſque prætereo, ſed ad majora feſtinat oratio. Infinito enim prope annorum ſpatio Italiæ gens hæc pœnitus infixa, atque e Patriæ ſuæ laribus, dominationeque nunquam egreſſa, quid oſtendit aliud, quid ſignificat, niſi peculiari quadam animi moderatione eruditam, atque informatam, ſatius duxiſſe perfrui ſuis, quam alienis rebus per vim injuriamque imperare. Si enim oculos ad ea, quæ nota ſunt, hiſtoriarum monumenta convertamus, mirari profecto deſinemus, cur Principes, Populique quam plurimi licet immenſorum imperiorum, & cupidi, & compotes, ſponte tamen multa dimittere, quam retinendis iis univerſa incommodius regere maluerint.

Auguſtus certe magnus Imperator cum multas præterea gentes adjicere Romanis Provinciis, nullo ferme negotio poſſet, non modo ab iis ſubigendis abſtinuit, ſed etiam moriens conſilium, ut Tacitus animadvertit, coercendi intra terminos imperii reliquit ſucceſſoribus. Hadrianus etiam acer, & doctus Cæſar tres Provincias nobiles Armeniam, Meſopotamiam, Aſſyriam, Perſarum conceſſit imperio, &, ut Spartianus contendit, omnia trans Euphraten, & Tygrim, quæ Trajanus maximo labore, multiſque expeditionibus ad Indum uſque flumen domuerat, reliquit, exemplo, ut ajebat Catonis,

 qui

qui Macedonas liberos pronunciavit, quod diu tute teneri non poterant. Etiam Diocletianus Princeps, & ipſe gloriæ avidus imperii fines à meridie ſupra Ægyptum coarctavit. Quæ quidem res tot, tamque longe diſſitos populos non ſacris conjunctos, non lingua, non moribus hanc in animorum, ſtudiorumque ſocietatem contraxit, ut ſola utilitatis, & ſecuritatis ratione ſibi propoſita cætera omnia poſthabuerint. Auguſtius certe, ſed felicius regnare voluerint; cum commodius exiſtimaſſent dimitti quid quid, aut retentum plus invidiæ, quam virium adferret, aut vacillans difficultatibus, periculiſque plurimis Dominos ſuos involuerent, aut avulſum, & dedecus ingens inferret, & vulnus inconſolabile. Hinc qui ad explendam titulorum, opumque incredibilem ſitim naturæ leges, & fas hominum conculcare penſi nihil habuerunt, ii profecto moderationem omnem, & per faſtidium averſati ſunt, aut contemtu eluſerunt, aut præ ſolita rabie, fortaſſis etiam ira, odio, poſtremo ſua illa immanitate proſecuti ſunt, ſæpe etiam in apertum malorum diſcrimen priſtina ſplendoris ornamenta detruſerunt.

Longe alia mihi nunc oratio contigit, de maximis æque Principibus, eoque animo eruditis verba faciendi, apud quos minime timendum fuit, ne locum crudeles iſtæ, & ab omni æquitate abhor-

horrentes ſententiæ repertæ ſint. Quod enim fretum, quem euripum tot motus, tantas, ac tam varias habere putamus agitationes fluctuum, quantas perturbationes, & quantos æſtus habuit omni ſane tempeſtate genus Aquavivum. Fortiſſimos equidem, ac ſingulari animi moderatione præditos eos Principes judicare debemus, qui remoti à ſtudiis ambitionis, atque effræna imperandi cupiditate alieni, nunquam veræ virtutis nomen deſeruerint, & in tanto maximarum rerum diſcrimine, tanto, ac tam vario dominationis jure præ oculis ſemper publicam utilitatem Regium ſplendorem, & ſubditorum ſuorum incolumitatem habuerint. Ita equidem exiſtimo, & mecum ſentiunt omnes. Novimus enim genus Aquavivum, ſtudia quoque generis, familiæ virtutis, humanitatis, cum plurimarum artium, atque optimarum doctrina compoſita; nota cunctis ſunt omnia. Novimus etiam Te Princeps Dominice, Patremque tuum, num magis carere his omnibus inſignium, atque feudorum ſplendoribus volueritis, quam fæda illa dignitatis nota teneri. Neque enim licuit aliter veſtro generi, ut quibus rebus gloriemini in vobis, eaſdem in aliis reprehenderitis. Hinc plane nemo mirari debet humana conſilia divina neceſſitate eſſe ſuperata, ut in ea celſiſſima ſede dignitatis omni ſane ævo gens veſtra fuerit collocata. Quid enim

Re-

Reges plerique cum hac familia egerunt, niſi ut ejuſdem decus tuerentur, & dignitatem? Quid? Dum unanimi populorum omnium conſenſione, tam domeſticorum, quam externorum recoleretur. Quod cum Principes, privatique omnes in ea omnia ornamenta expreſſiſſent, tum ipſe Rex Ladislaus plurima, & maxima. Quæ ſi honorum ſignificationes cæterorum laudibus obſcuritatem attulerunt, nova profecto dignitas ab ipſo Ladislao Rege celeberrimo ANTONIO I. Aquavivo commendata exterorum omnium Europæ Principum inſignia facile ſuperavit. Eo enim factum eſt, ut primum ipſa in Italia gens AQUAVIVA Ducis titulo decoraretur, iſque primatus ſupra cæteros alios publica Regum omnium auctoritate perpetuo decerneretur.

Quod ſi quem ejuſmodi fortaſſe reperiemus, qui cum parem aliorum dignitatem commendare velit, primum etiam in Italia aliis Principibus tributam cenſeat, quam Aquaviva gens eam præſeferret, quæſo jam judicetur, ut re perſpecta temere conceptam opinionem tandem aliquando incipiam deponere. Si vero talem aliquem, nequidquam invenerimus, nolint jam nebulones, reiquæ publicæ peſtes, ac ſordes amplius deblaterare, aut imperitorum vanis vocibus, ſed judicio, teſtimonioque ſapientiſſimorum acquieſcere.

Ita-

Itaque, quod de commemorandis tantæ familiæ ſplendoribus ſuſcepi, nollem ſic accipiendum, ut quanta illa omnino fuerit, quibus ingenii, animique virtutibus, quibus corporis dotibus effloruerit, quam in conſultando ſagax, in exequendo feliciſſima, quæ pro regni ſui negotiis pericula, quos labores ſubſtinuerit, quæque ex iis præmia, quos honores excæperit, expoſiturum eſſe quiſquam arbitretur. Sed ut ex immenſo prorſus inſignium cumulo tantum a me delibari patiatur, quantum patria ipſa traditio, & ſcriptorum monumenta in ea tot vetuſtiſſimorum temporum caligine colligere valuerint. Non enim modo neminem in Europa conſpicio, quin virtutes, gloriamque Aquavivi nominis, & teneat præclare, & aſſidue veneretur. Sed etiam ſi fieri potuiſſet, ut quis ex remotiſſimis terrarum orbis partibus in Italiam advectus rebus aliis interveniret, is tamen ipſe eum in perſpiciendis gentis Italicæ inſignibus, incomparabilem illam dignitate numeroque frequentiam egregiorum facinorum AQUAVIVÆ familiæ offendiſſet, nullo plane negotio conjiceret, eam vel Principem inter cæteras alias locum jure, ac merito obtinuiſſe.

Quæ cum ita ſint, quid de tantorum Principum fama futurum erit? Ita ne vero, cum in tantis laboribus, tantiſque periculis gens hæc

ver-

Digitized by Google

verſata ſit , tam redundantem ubique gloriæ copiam reliquerit , ſi nihil longius , quam vitæ termini poſtulant , ſpe atque animo de ſe , & memoria ſua cogitaſſet , omnia ſua ſecum una moritura arbitraretur . Non ita eſſe profecto confidimus , nec quiſquam in tanto ſplendore, laude, ac virtute verſatos Principes admiratur , quin immortalitatis gloriam auguretur. Itaque cum multis aliis de cauſis egregiorum virorum mentes divino quodam numine ducantur , tum maxime , quod optimi , & ſapientiſſimi cujuſque animus ita præſentit in poſterum , ut nihil niſi ſempiternum ſpectare videatur . Exiguum nobis vitæ curriculum natura circumſcripſit ; immenſum vero gloriæ . Quare cum ſingulos clariſſimæ hujus familiæ Principes nulla unquam priſcorum temporum injuria obliteraverit , nulla barbararum gentium immanitas depreſſerit , ſed omnis ævi , omnium populorum memoria illuſtraverit, unum porro reliquum videtur, ut tot, tam variis, tamque eximiis omnium gentium gratulationibus , poſterorum quoque æterna propagatio perfruatur .

FINIS.

MAG 2017 SS1

Digitized by Google